

De Kalix Berna of Kalbergen,

DOOR

W. G. DE BAS,

Eerste-Luitenant der Artillerie.

Ten noorden van de Tilburgsche baan en ten oosten van den straatweg Breda—Oosterhout verheffen zich drie heuveltjes, welke den naam dragen van Kalix Berna of Kalbergen 1). Dit lommerrijk, schilderachtig gelegen plekje biedt over eene purpere heide en groene bosschen een pracht-uitzicht op de voormalige Vrijheid Oosterhout waar, aan den horizon, de massieve, vierkante, oude toren der vroeger hervormde-, thans R.K. kerk op de markt, zich hoog en waardig verheft boven de sierlijke spitsjes harer zustertempels. Het oostelijk gezicht-einder wordt gestoffeerd met de silhouetten van het historische klooster St. Catharinadal 2) der Norbertinessen, de modern opgetrokken abdij der Fransche Benedictijnen, en de torens van de naburige dorpen Dongen en Rijen.

Dit schoone hoekje, dat zich zoo uitermate leent tot doel van talrijke mooie wandelingen uit de naburige plaatsen door de prachtige, boschrijke omstreken, vormt een natuurlijke en uitgezochte pleisterplaats voor ieder, die oog heeft voor het schoone der natuur, 't zij deze zich baadt in hellen zomergloed dan wel zich gehuld heeft in 't glinsterend reine sneeuwkleed, zich siert met 't ontluikend lentegroen of in goudgele herfstkleuren.

Hoe jammer, dat dit punt, nauwelijks een uur gaans van Oosterhout en nog geen uur fietsen van Breda gelegen, meer betreden wordt door de hoeven der paarden uit de naburige kantonnementen dan door de voeten der talrijke bewoners uit de omliggende plaatsen! Beter bekend met de juiste ligging der Thibetaansche hoogvlakte dan met die der Kalix Berna, zijn de meesten hunner zich nauwelijks bewust van het natuurschoon onder hun onmiddellijk bereik. Bezoek de Kalbergen te

1) Het is schrijver dezes tot dusverre niet mogen gelukken, de juiste vertaling, de betekenis en den oorsprong dezer benaming op te sporen.

2) Zie: V. VAN DER AURA. „Geschiedkundige Bijdragen betreffende het Norbertinessen Klooster St. Catharinadal.

T. E. VAN GOOR. „Beschrijving der Stadt en Lande van Breda; I Boek; VIII Hoofdstuk; blz. 93 e. v.

De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Deel I; De Provincie Noordbrabant; Eerste Stuk „De voormalige Baronie van Breda” blz. 271 e. v.

voet, te paard of per rijwiel, Zondags of in de week, vroeg of laat, in welk jaargetijde ook, geen zilveren meisjeslach, noch mannen-basgeluid of kindergekeuvel verbreken hier de plechtige, doodsche stilte rondom, geen morgen of avondgroet die U hier in gemoedelijk Brabantschen tongval wordt gebracht

Ieder officier van ons leger, die eens zijne opleiding genoot binnen Enricus' muren, herinnert zich ongetwijfeld de Kalix Berna als doel van een zijner allereerste terreinritten. Op een meer of minder vurig ros door den instructeur over deze z.g. „Engelsche Bergen” gejaagd, werd hier 't zand met het eerste ruiterzweet gedrengd, de eerste ruiter-talenten ten toon gespreid, de eerste ruitercritiek ten beste gegeven. Eenige uren later, aan tafel, werd de hoogte dezer terreinknobbels tot bedenkelijke afmetingen opgesneden, den vasten zit des ruiters boven allen twijfel verheven!

Tot dusverre werd de Britsche stamverwantschap dezer Brabantsche heuvels als een historisch axioma onverkort aanvaard; zij waren gedoemd tegen wil en dank den Britschen en zuidelijken tegenhanger te vormen van het Fransche Austerlitz monument 1) in de buurt van Amersfoort. Door den tand des tijds niet minder beproefd dan hare zuster-pyramiden op grooter schaal aan den ingang van Afrika's zandwoestijnen, werden de Kalbergen geslacht op geslacht, der overlevering getrouw, beschouwd als een souvenir aan en een overblijfsel van het voormalige Engelsche kamp binnen de Baronie van Breda in het laatste decennium den 18e eeuw 2).

Daar werd gedurende de laatste tien jaren de traditie noch historie schoonende spade der ontginning gestoken in den ongerepten, maagdelijken bodem der Oosterhoutsche heide! Weldra rezen de torentjes van de witte villa Oosterheide tegenover de aan den straatweg Oosterhout—Breda gelegen herberg „Het Oud Bruin Paard” omhoog en werd ook meer oostelijk, ten zuiden van de Tilburgsche baan, de grond door de scharen van den ploeg omwoeld. Hier nu werden door den arbeider van een in Breda woonachtigen grondeigenaar tal van flesschen en hoefijzers, beenderen en overblijfselen van veldkeukens, munten, knopen, koppelplaten, gespen, stukken van ijzeren bommen en meerdere looden kogeltjes gevonden. Deze laatste werden soms ten getale van zes of meer te samen aangetroffen in nagenoeg geheel vergane stukken leergoed. Op sommige knopen prijkte een schild met drie onder elkaar geplaatste kanonnen, op andere een kruis in het midden van een sierlijk vergulde ster, waaromheen het randschrift „Coldstream Guards” of „Grenadier Guards”. Het verguldsel dezer knopen was in de sedert verstreken vijf kwart eeuw wonderbaarlijk goed bewaard

1) Zie voor de geschiedenis van dit monument:

P. S. FREDERIKS. De Pyramide van Austerlitz.

F. H. A. SABRON. De stichting en de eerste vijf jaren van het bestaan van Austerlitz (gem. Zeist), gepubliceerd in „De Navorscher” 64ste Jaargang; 1915 Aflevering 9.

2) 4—29 Augustus 1794.

gebleven. Op de koppelplaat prijken onder een koningskroon de dooreengeslingerde letters G. R., daaromheen was de Engelsche „Kouseband” aangebracht, waarop de woorden „First Guards”. Al deze merkwaardige vondsten versterkten het vermoeden, dat inderdaad in deze buurt eens de Britsche troepen legerden, die de z.g. „Engelsche Bergen” zouden hebben opgeworpen. Inderdaad lag de achterste linie van het Engelsche leger ter hoogte van de Tilburgsche baan, à cheval van den vroegeren weg (thans ruiterspad) Breda—Oosterhout 1) De gep. Luitenant-Generaal SABRON geeft de ligging van het Engelsche kamp aldus aan 2): „Het Engelsche leger betrok in den middag van den 4^{den} Augustus op de Teteringsche heide, langs den weg, die van Breda naar Dongen leidt, een nieuwe legerplaats. De rechtereuleug leunde daarbij aan een moerassige strook grond (De Vugtpolder), welke zich bij aanhoudend nat weer uitstrekt tot dicht bij de vesting Breda; voor het front werden op verschillende plaatsen eveneens moerassige gedeelten aange troffen (het lage terrein ten oosten van Heusdenhout en ten westen van Dorst); de verlengde linkervleugel steunde op het riviertje De Donge. Het leger kampeerde in drie liniën; het hoofdkwartier werd te Oosterhout gevestigd. Breda en Geertruidenberg leverden het noodige tot onderhoud der troepen, die op de uitgestrekte heide zelfs moeite hadden zich het noodige drinkwater te verschaffen. Evenals op de Schijtheide (bij Roosendaal) moesten zij daartoe zeer diepe putten graven. De plaats, waar het Engelsche leger kampeerde is, ook thans nog, gemakkelijk terug te vinden. Van de waterputten zijn er nog velen, welke in de droogste zomers ruim van water zijn voorzien” 3).

Het front van dit kamp was gericht naar het zuiden en werd, naar de gewoonte dier dagen, gedekt door veldwerkjes, waarin de frontwachten werden opgesteld. De overblijfselen van deze veldversterkingen zijn nog terug te vinden ten noorden van M. P. 41 aan den straatweg Breda—Dorst (z.g. „Yorksche heuvelen”) en ten noorden van de spoorlijn Breda—Tilburg op de plaats van de doelbatterij, waarop vroeger uit het Cadettenkamp met geschut werd gevuld. Ten zuiden van deze nu geheel begroeide batterij 4) met voorgelegen gracht leidt thans een breede zandweg nagenoeg zuiver in oostelijke richting naar

1) Zie H. P. R. VON PORBECK. „Kritische Geschichte der Operationen, welche die Englisch-combinirte Armee zur Vertheidigung von Holland in den Jahren 1794 und 1795 ausgeführt hat.” Bijlage No. 2.

2) Zie F. H. A. SABRON. „De oorlog van 1794—'95 op het Grondgebied van de Republiek der Vereenigde Nederlanden.” 1ste Gedeelte; blz. 134.

3) Tijdens zijn verblijf als Gouverneur aan de K. M. A. liet de Generaal SABRON de lijn dezer putten opnemen en in teekening brengen; de resultaten dezer verkenning zijn onder No. 2825/9 (schetsen 1 en 2) opgelegd in de bibliotheek dezer inrichting van militair onderwijs.

4) Op de kaart $\frac{1}{25000}$ 62 m.M. van den toren te Dorst en 89 m.M. van dien te Heusdenhout gelegen; voor situatie, plattegrond en profiel zie No. 2825/9 bibl. K. M. A. (schetsen 5 en 6).

„Het Hoefke” bij Seters. De resten van bedoelde veldwerkjes werden weleer aangetroffen langs het geheele vroegere kampfront tot voorbij de Heihoef aan den tegenwoordigen straatweg Oosterhout—Vijf Eiken; ruim een halve eeuw geleden al meerendeels verdwenen, leverde reeds toen een onderzoek ter plaatse naar gegevens omtrent het voormalige Engelsche kamp niet minder moeilijkheden, noch betere resultaten op dan thans. Het eenige, wat men van oude boeren uit den omtrek meestal te hooren kreeg was, dat in de putten en bij de heuveltjes veel flesschen werden gevonden.

Niet alleen de voorwerpen van vroegere Britsche kleeding en uitrusting, kort geleden nabij de Tilburgsche baan uit de voormalige heide opgedolven, vestigden de aandacht op deze om krijgsgeschiedkundige redenen zoo merkwaardige streek, doch ook de vervallen veldwerkjes, die men hier ter plaatse aantrof, gaven aanleiding tot verschillende onderstellingen. Wanneer men op meergenoemde baan, ongeveer $\frac{1}{2}$ K.M. van de herberg Het Oud Bruin Paard, nabij den eenigen, hoogen eikenboom, die men hier aan den zuidelijken zoom van den weg vindt, noordwaarts het terrein inrijdt, ontdekt men al dra, tusschen het struikgewas verscholen, tal van ophoogingen en ingravingen, die onmiskenbaar het karakter dragen van voormalige veldversterkingen. Men vindt hier een lange, aaneengesloten linie van vervallen batterijen, waarvan het front gericht is naar het zuidoosten, terwijl de lengterichting ongeveer loodrecht staat op de Tilburgsche baan. De voorgelegen diepe gracht, de traversen en schietgaten, een coupure in de borstwering met daarvoor gelegen dekking en de gangen van een achter de linie gelegen loopgravenstelsel zijn hier nog zeer duidelijk terug te vinden. Een halve K.M. zuidoostwaarts van deze linie, tusschen de drie Kalbergen, treft men wederom een batterij aan, thans geheel met hoog masthout begroeid; zij heeft den vorm van een winkelhaak en maakt front deels naar het noord-, deels naar het zuidwesten 1). Borstwering, oprit, terreplein en walgang vallen hier zeer goed in het oog. Ten slotte ligt ten zuiden van de Tilburgsche baan nabij het landhuisje van den hierboven bedoelden grondeigenaar een met hoog masthout begroeide terreinophooging (de z.g. „Prinsentafel”) met een onmiddellijk daaraan grenzende diepe ingraving, waarin eveneens verscheidene flesschen werden gevonden. Daar het beloop dezer ophooging van den normalen batterijvorm afweek, viel de vroegere bestemming van dit werk moeilijk te verklaren.

Het lag voor de hand, den oorsprong van al deze vervallen veldversterkingen in verband te brengen met het verblijf der Engelschen binnen de baronie van Breda in het laatst van de 18de eeuw. Met de opgegraven paardenbeenderen voor oogen — het verhaal van gevonden menschenbotten nog daargelaten — begon men zich langzamerhand

1) Voor situatie, plattegrond en profiel zie No. 2825/9 bibl. K. M. A. (schetsen 3 en 4).

met waren detective-speurzin af te vragen, welke volkerenslag hier over het lot der menschheid zou hebben beslist.

Zelfs de gep. Luitenant-Generaal SABRON, wiens scherpe vorschersblik zich gedurende de vele jaren, welke hij op Brabantschen bodem doorbracht, meermalen belangstellend vestigde op de vervallen veldwerkjes nabij de Kalix Berna, kon aanvankelijk oorsprong noch doel van deze ingravingen en kunstmatige ophoogingen verklaren, totdat in 1913 Z. Exc. een en ander duidelijker werd bij beschouwing van een in het Rijksarchief te Zwolle berustende kaart 1) Ten slotte hief de Directeur van het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf den sluier, welke tot dusverre de geschiedenis der z.g. „Engelsche Bergen” als een Londenschen nevel omhulde geheel op, door de aandacht te vestigen op twee in genoemd archief berustende schetsen, voorstellende het panorama, de ligging en de inrichting van het „Artillerie Camp bij Breda en Oosterhout, geoccupeerd den 2 Mei 1769 onder de orders van Zijne Excellentie den Heere Lieutnt. Genl. Baron VAN CREUZNACH” 2) De situatieschets van het artillerieskamp in 1776 gelijk bij oppervlakkige beschouwing zóóveel op die van dat in 1769, dat men aanvankelijk geneigd is de eerste voor een copie van de laatste te houden. Bij nauwkeurige onderlinge vergelijking echter blijken beide teekeningen in meerdere details te verschillen. Zoo is o.a. de weg, die in 1769 van 't „Heihuys” 3) in zuidoostelijke richting tot nabij de lijn der laterines naar het kamp voerde, op de schets uit het jaar 1776 dwars door de legerplaats (ten Zuiden van 't „Artillerie Parck” langs „De Parkwagt”) doorgetrokken om nabij „Het Terras met de Tenten van Zijne Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder” te leiden op het in 1769 bestaande verbindingspad tusschen de wegen Breda—Oosterhout en Breda—Dongen (Oude Dongensche Baan) 4).

Het op beide kaarten onderling verschillend beloop van enkele land-

1) No. 125 b. „Plan van de situatie en het campement der Artillerie op de Heide tusschen Breda en Oosterhout gecommandeerd door den Lt. Generaal Baron VAN CREUZNACH, den 2 October van het jaar 1776, geteekend door den Vendrik A. VAN DEN SANTHEUVEL”. Zie Jaarverslag over de Rijksarchieven, Deel XXXV blz. 362.

2) „Kaat van het Artillerie Camp bij Breda 1769 met uitlegging der cijfers en letteren No. 90, Schaal 1 : 200 pas; gedrukt te 's Gravenhage bij Isaac du Mee in de Spuistraat.” Zie o.a. Jaarverslag Krijgsgeschiedkundig Archief 1911, No. 7; 16 kaarten van Bergen op Zoom, Breda, Geertruidenberg enz. uit de nalatenschap van wijlen den gep. Kolonel der Genie DE KRUIJFF.

Dank zij de welwillende medewerking van den Directeur van het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf was schrijver dezes in staat dit opstel met de reproducties van bedoelde kaarten te illustreeren.

3) Het „Heihuys” op de situatieschets 1776 gelegen aan het snijpunt van het tegenwoordige ruiterspad Oosterhout—Breda met den landweg, die van Het Oud Bruin Paard naar Ter Aalst voert, ten oosten van eerstgenoemde en ten zuiden van laatstgenoemde baan, was toen waarschijnlijk een herberg. Thans staat op dezelfde plaats een boerderij met het jaartal 1783 in den noord-gevel.

4) Aldus ontstond waarschijnlijk de tegenwoordige Tilburgsche baan.

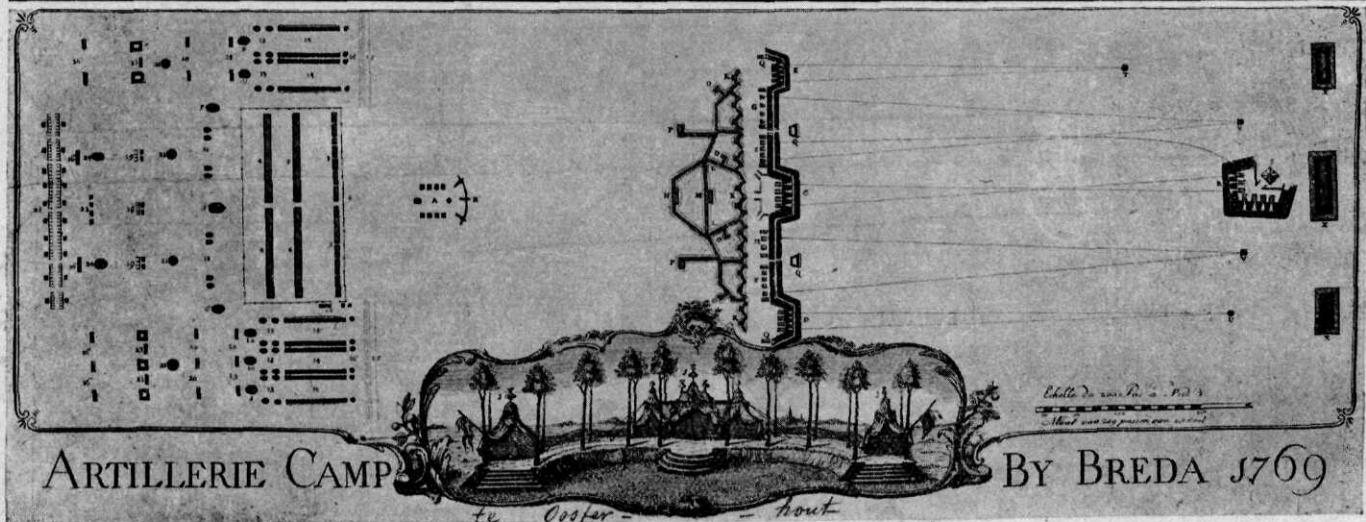
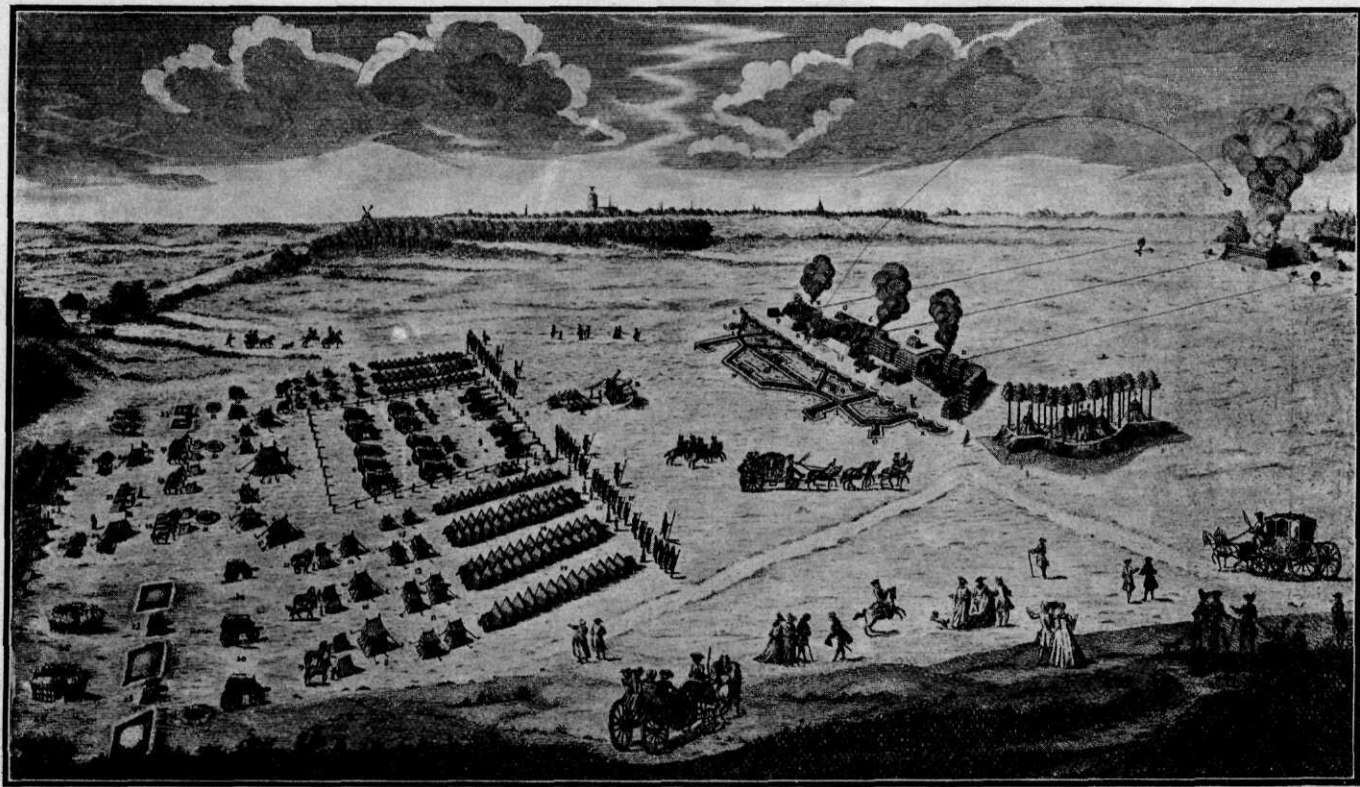
wegen en boschperceelen, de omstandigheid, dat het kamp van 1769 werd „geoccupeerd den 2 Mei” terwijl op de situatieschets van de legerplaats in 1776 de datum 2 October wordt aangegeven, billijkt de veronderstelling, dat in genoemde jaren twee verschillende, nagenoeg gelijksoortig ingerichte artilleriekampen, onder de bevelen van denzelfden commandant, op dezelfde plaats werden betrokken.

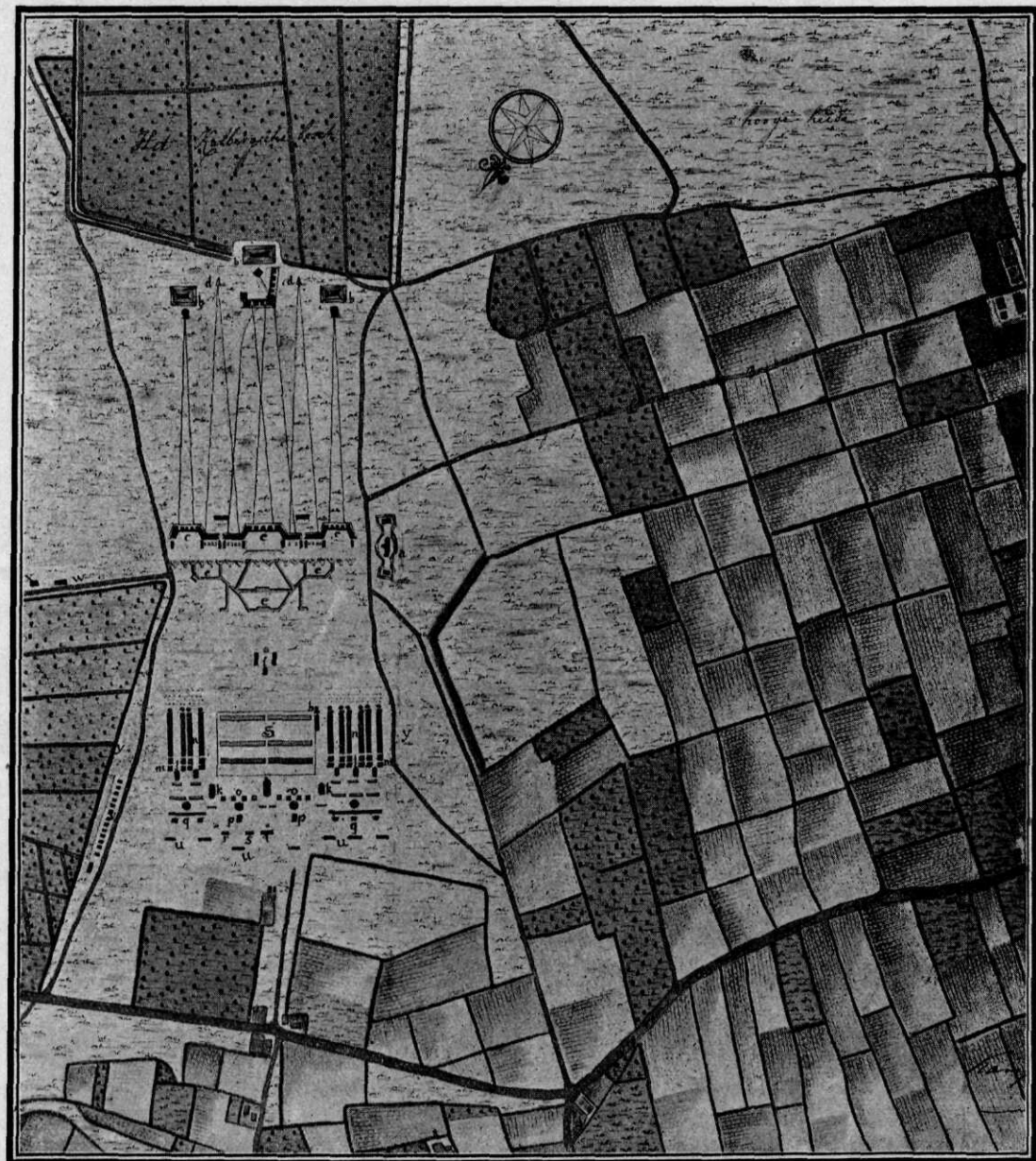
Uit de panorama- en de situatieschets van het kamp in 1769 (zie de reproducties) blijkt duidelijk, dat de z.g. „Engelsche Bergen” niets anders zijn dan de overblijfselen van drie vroegere kogelvangers. Op den plattegrond, onder de panoramaschets, zijn deze drie „epaulementen” foutief geprojecteerd. Zooals uit de situatieschets valt op te maken vormden zij — overeenkomstig den huidigen toestand van het terrein ter plaatse — de hoekpunten van een gelijkbeenige driehoek, met den zuidoostelijken heuvel tot top. De batterij, gelegen ongeveer in het midden van de lijn, die den noordoostelijken- en zuidwestelijken heuvel verbindt (basis van de driehoek), blijkt een vroeger „Fort met 7 IJzere Cannonen bezet, hetwelk door de Batterijen gedemonteert, en door de Ricochet-Schooten de Flancq word bestreeken” 1). Voor het noordoostelijk „epaulement” lag de „Schyf, waar op met de Lange Drie-Ponders word geschooten”, voor het zuidwestelijke de „Schyf, waar op met de Lange Ses-Ponders om de Pryzen word geschooten”, terwijl men ter weerszijden van het „Fort” ziet de „Staaken, of Pyramiden, waar op met de Grootte en Kleine Mortieren by 't begin van 't Campement geworpen word”. De linie, $\frac{1}{2}$ K.M. noordwestelijk van de Kalix Berna bestond uit eene aaneengeschakelde reeks oefeningsbatterijen. Van het noordoosten naar het zuidwesten gaande vond men in voorste linie:

1. „Battery van 4 Lange Metaale Drie-Ponders.”
2. „Grootte Battery van 4 Metaale Twaalf-Ponders.”
3. „Battery van 4 Ses-Ponders, dito.”
in tweede linie: tusschen 1 en 2
4. „Keetel van 4 Mortiers Royaux.”
5. „Haubitzer Battery.”
tusschen 2 en 3:
6. „Keetel voor 2 Grootte Steen-Mortiers.”
7. „Keetel van 4 Grootte Mortiers.”

De vorm van batterij 2, met de daarvoor gelegen gracht en de 4 schietgaten in de borstwering, de traversen der batterijen 1, 4, 5 en 6 en de coupure in de borstwering tusschen de batterijen 4 en 5 met voorgelegen dekking, zijn thans nog op het terrein zeer duidelijk te herkennen. De batterijen 3 en 7 lagen vermoedelijk aan gene zijde van de tegenwoordige Tilburgsche baan; deze onderstelling is in overeenstemming met de ter plaatse ingewonnen inlichtingen, waarbij werd

1) De beschrijving van het kamp geschiedt woordelijk aan de hand van een onder de panoramaschets geplaatste „Uitlegging der Cijffers en Letteren”.

medegedeeld, dat de ten zuiden van genoemde baan gelegen veldwerkjes kortelings bij de ontginning waren afgegraven.

Achter de batterijen trof men „Dertien Kleine Kruid-Magazynen” aan, door „Loopgraven om na de Groote Magazynen te gaan” verbonden met „Het Groot Kruid-Magazyn”, het daarachter gelegen „Groot Bomben-Magazyn”, de „Officiers Secreeten” (4 achter de „Dertien Kleine Kruid-Magazynen”) en de „Cannoniers Secreeten” (2 in achterste linie). Dit geheel vormde het hierboven bedoelde loopgravenstelsel, welks beloop ten noordoosten der lijn getrokken over de middens van „Het Groot Kruid- en het Groot Bomben-Magazyn”, thans nog in ruwe trekken op het terrein is te volgen.

A cheval van de tegenwoordige Tilburgsche baan, ter hoogte van het huidige landgoed Oosterheide, lag het eigenlijke „Artillerie Camp”, front makende naar het zuidoosten. Vóór de legerplaats lag achter de „Allarm-Stukken, zijnde 3 Metaale Ses-Ponders” de „Infanterie, Hoofdleegeer-Wacht”. Binnen het „Artillerie-Park, met de Lynen omcینگelt” met de daaraan ten zuidwesten grenzende „Tenten van de Parkwagt” stonden „De Cannons, Mortiers, Haubitzen en Ammunitie-Waagens” opgesteld Voor het front van het kamp, bij de „Geweer-Kappen, onder dewelke de Geweeren der Cannoniers zyn gestelt” ziet men op de panoramaschets de „Liniën waar op het Bataillon uitrukkende zig formeert”. Ter weerszijden van het park stonden de „Tenten van de Bombardiers en Cannoniers, formeerende ider Compagnie een Straat, ter regter zyde drie, en aen de linker zyde twee Compagniën”. In dezelfde lijn van de manschappententen lagen die der „Subalterne Officieren”, daarachter, aan het noordwestelijk uiteinde der kampstraten de „Capiteyns Tenten” 1). Achter het park vond men de „Tent van den Lt. Generaal VAN CREUZNACH, Gen. van d’Artillerie”, ten noordoosten hiervan die van „Major MOURIK”, ten zuidwesten die van „Collonel MARTSFELD”, achter en tusschen deze drie tenten die van de „Kleine Staf, als, Generaal-Adjutant, Quartier-Meester, Contrarolleur, Commis, Artillerie-Schryver, Chirurgyn-Major en Aanneemer van de Paarden”. Achter de tenten van de capiteyns en van den kleinen staf zag men die der „Officiers Knechten”, terwijl zich in de nabijheid de „Bagage der Officieren” (op 5 karren geladen) bevond. Aan de andere zijde van de lijn der „Waater-Putten”, ter weerszijden van de tenten der „Officiers Knechten” vond men de „Kookkeukens”; daartusschen stonden de tenten der „Soetelaars”. Achter de tenten der „Officiers Knechten” lagen de „Brandwacht” met de „Provoosttent” en „Hospitaal tent”, ter weerszijden van deze vond men de tenten der „Ordinarissen, of Traiteurs”; vervolgens kwam men aan de „Secreeten”, terwijl geheel aan de noordwestzijde van het kamp de „Artillerie Togt-Paarden, met de Tenten der Voerlieden” stonden 2). De weg, die van de „Dertien Kleine

1) Van het noordoosten naar het zuidwesten gaande der capiteyns DU PONT, AMMAN, TRAUPIZ, MOZER en MOURIK.

2) Op de situatieschets van het kamp staan deze Togt-Paarden benevens „twee lijnen,

Kruid-Magazynen" in noordoostelijke richting voerde (zie situatieschets), leidde langs het „Laboratorium" en de „Laboreertent"; die, welke van batterij 3 naar het zuidwesten liep (op de situatieschets aangegeven als „weg van het camp naar Breda"), voerde langs het bekende landgoed Laanzigt. Op de plaats van de hierboven genoemde „Prinsentafel" ontwaart men het „Terras ter rechter zyde der Batteryen met de Tenten van Zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder" (Prins WILLEM V). De eigenaardige vorm van dit terras is thans nog vrijwel bewaard gebleven; in de diepe ingraving ten zuidwesten van deze kunstmatige ophooging, thans gedeeltelijk in een vijfvertje herschapen, werden verscheidene flesschen gevonden, waaruit mag worden besloten, dat de Erfstadhouder tijdens zijn verblijf in het kamp, niet op een droogje heeft gezeten. Geheel links op de panoramaschets ziet men 't „Heihuys" aan den weg (tegenwoordige ruiterspad) Breda—Oosterhout; in het verschiet den windmolen, welke onlangs (1915) werd gesloopt. Verder teekenen zich aan den horizon af de ruïne van het kasteel Strijen 1), de toren, die vroeger het raadhuis te Oosterhout sierde 2), de vierkante toren van de kerk op de markt aldaar, het dak van het klooster St. Catharinadal en de torens van Dongen en Rijen.

Mogen bovenstaande regelen, met verwijzing naar tastbare bewijsstukken, de legende logenstraffen, dat onze overzeesche bondgenoot uit het jaar 1794, tijdens zijn verblijf binnen de Baronie van Breda, de alias „Engelsche Bergen" zou hebben opgeworpen.

De Kalix Berna of Kalbergen — made in Holland — vormen anders met de veldwerkjes in de nabijheid de overblijfselen van ons Oud-Hollandsche „Oldebroek"; als zoodanig verdienen zij, in onze dagen van antiquiteiten-manie, niet minder waardeering dan dito meubels, koper, tin en porcelein worden waardig gekeurd.

Oosterhout (N.-B.), Januari 1916.

---

waar langs alle verdere soetelaars gerangeerd staan" aangegeven nabij den boschrand ten noordoosten van de legerplaats. Op de situatieschets van het kamp in 1776, staan hier ter plaatse de „Fegtpaarden" opgesteld.

1) Zie voor de geschiedenis en de afbeeldingen van het kasteel Strijen „De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Deel I; De Provincie Noordbrabant; Eerste stuk; „De voormalige Baronie van Breda," blz. 275 e. v.

2) Een afbeelding van het stadhuis met toren prijkt in de raadzaal te Oosterhout.

De Groote Europeesche Krijg

van 1914—1916.

Ofschoon de gekroonde en niet gekroonde staatshoofden bij de wisseling des jaars hun vast besluit hebben te kennen gegeven om door te vechten tot „het bittere einde”, ofschoon men in de nieuwjaars-manifestaties kon lezen, dat de Centrale Mogendheden „de volledige overwinning” willen behalen en dat de Engelschen niet meer en niet minder dan de Duitschers en Oostenrijkers willen „uitroeien”, toch blijkt in de eerste maand van het nieuw aangevangen jaar al zeer weinig van al die betuigingen van kracht en vastberadenheid. Gedurende den geheelen duur van den oorlog werd nog zelden op de hoofdoperatie-tooneelen zoo weinig leven en actie vertoond als in de maand waarover het hieronder volgend overzicht loopt. Het heeft er veel van, alsof beide partijen door het strategisch slepend voeren van den oorlog den winter trachten door te komen om wellicht in het voorjaar elkaar met hernieuwde woede te lijf te gaan.

Welke beweegredenen inderdaad tot verslapping in het krijgsbedrijf gedurende de maand Januari hebben geleid zal de toekomst wel aan het licht brengen, doch aan militaire uitputting mag de geringe actie niet worden toegeschreven. De betrouwbare opgaven omtrent de door Duitschland geleden verliezen, welke door de Regeering van dat rijk worden bekend gemaakt, stellen ons in staat een denkbeeld te krijgen van de personeele krachten, waarover men daar te lande nog beschikt. Het zij ons vergund, alvorens ons maandelijksch overzicht aan te vangen, eenige cijfers met betrekking tot evenbedoelde aan-gelegenheid te noemen.

De door Duitschland geleden verliezen bedroegen tot 1 December 1915:

Gesneuveld	484.218 man
Gevangen en vermist	381.149 „
Aan ziekten overleden	27.674 „
Gewond	1.631.419 „

Het percentage van weder voor den dienst beschikbaar komende gewonden bedroeg in het begin van den oorlog ± 75 0/0; thans bedraagt dit ruim 91 0/0 en gemiddeld tot begin December 1915 89.1 0/0. Van de gekwetsten overleed 1.7 0/0, terwijl 9.2 0/0 voor den verderen dienst ongeschikt was. Deze verbazingwekkende getallen zijn te danken aan het bekwame en uitgebreide geneeskundige personeel, waarover Duitschland beschikt.

Van de gewonden zijn dus blijvend ongeschikt 10.9 0/0 van de 1.631.419

man = 177.825 man. Het blijvend verlies bedraagt derhalve in het geheel 1 070 866 man over 16 maanden, dus rond 67.000 man per maand en 804.000 per jaar.

De lichteningen 1915 en 1916 waren elk ongeveer 780.000 man sterk, waarvan 80 % of 624.000 man geschikt voor den dienst te velde waren. Op de reserve van het weerbare Duitsche volk wordt dus jaarlijks ingeteerd $804\ 000 - 624\ 000 = 180\ 000$ man.

Aangezien het totale aantal troepen te velde ongeveer 4 miljoen man en de weerbare bevolking ongeveer 7 miljoen man bedraagt, is de reserve $\pm$ 3 miljoen man sterk. Wordt nu jaarlijks hiervan slechts 180.000 man ingeteerd, dan kan daaruit de gevolgtrekking worden gemaakt, dat Duitschland nog vele jaren den oorlog zou kunnen volhouden met dezelfde sterkte aan troepen te velde en onder het lijden van even zware verliezen als tot dusver. Maar tevens blijkt uit de gegeven cijfers, dat van eene militaire uitputting geen sprake is; integendeel, dat Duitschland nog tot eene geweldige krachtsinspanning en tot strategisch-offensief optreden in staat is.

Hoe staat het bij de Entente-mogendheden?

Sinds Groot-Brittanië zijne bijzondere belangen in het Oosten bedreigd zag, heeft het naar verschillende gebieden troepenmassa's moeten zenden, waardoor het hoofdoperatietooneel, waar naar het verkrijgen eener beslissing gestreefd zou moeten worden, aan bloedarmoede is gaan lijden. Men denke aan de laatste doorbrekingspoging in Artois en in Champagne, waar de overmacht aan troepen, die noodig is om den invaller te verdrijven, ontbrak. Het aantal Engelsche troepen in Mesopotamië werd belangrijk uitgebreid; in Saloniki bevinden zich thans meer dan een kwart miljoen Engelschen en Franschen, terwijl het aantal Britsche troepen in Egypte op meer dan 400.000 man wordt geschat. Door het zenden van al deze troepen ter bescherming van bijzondere belangen ziet het Westfront, dat juist zoo dringend behoefte heeft aan aanvulling, zich meer dan 700 000 meerendeels in den krijg geharde, ervaren manschappen onthouden.

Uit beraadslagingen in het Britsche parlement, uit klachten in de openhartige Engelsche pers is gebleken, dat de tactische eenheden der Britsche troepen op het Westfront niet voldoende geëncadreerd en lang niet op volle oorlogssterkte zijn. De Franschen leden bij hun offensief in September van het vorige jaar zeer zware verliezen; dagelijks eischen ziekte en dood honderden slachtoffers in de vochtige, aan 's vijands vuur blootgestelde gevechtsoopgraven. Niettemin moest toch ook Frankrijk, dat reeds het uiterste aan menscheaanvulling heeft gegeven, zijn aandeel voor Gallipoli en Saloniki leveren, wilde het als Middellandsche Zee-mogendheid tegenover Engeland blijven meetellen. Ook daar, aan de Dardanellen en in Macedonië, gingen duizenden en duizenden menschenlevens verloren. Nu Frankrijk niet meer geven kan, nijpt het troepengebrek zoozeer, dat Engeland, allen tegenzin van het volk ten spijt, genoodzaakt is tot invoering van den dienstplicht over

te gaan, omdat de werving van vrijwilligers onvoldoende resultaten oplevert. Of echter met dit nieuwe stelsel van legervorming Engeland binnenkort een leger op de been kan brengen, waarmede het tot strategisch offensief optreden ter verkrijging eener beslissing in staat zal zijn, meenen wij te mogen betwijfelen. Ook de medewerker van de „Times” voor militaire aangelegenheden deelt dien twijfel en berekent, dat Engeland door de wet op den dienstplicht in 1916 hoogstens 1.400.000 man zal krijgen en dat het daarmede niet meer kan doen dan de bestaande divisies aanvullen en haar tot in den herfst in het veld handhaven.

Van Italië kan niet verwacht worden, dat het voor eene gemeenschappelijke actie ter verkrijging eener beslissing eene aanzienlijke troepenmacht ter beschikking zal stellen, want niet alleen heeft het werkeloos toegezien dat Servië werd vernietigd, maar ook had het geen man beschikbaar om Montenegro te helpen; terwijl het toch juist voor Italië van buitengewoon belang was, dat Cattaro niet in handen van Oostenrijk bleef. Het niet ingrijpen van Italië voor Cattaro is, zooals de eigen pers verzekert, het beste bewijs, dat dit land door den strijd aan de eigen grenzen zoodanig in beslag wordt genomen, dat het niet anders kon handelen. „De Ententepers” — zegt de „Corriere della Sera” — „doet Italië grievend onrecht door het lauwheid te ver- „wijten, omdat het Montenegro niet heeft gered. Italië was daartoe in „het geheel niet in staat. Welke troepen had het daarvoor beschikbaar? „Het doet zijn plicht tegenover de Entente door een groot aantal „vijandelijke troepen te binden. In de eerste plaats moet Italië aan „zich zelven denken; een inval in ons land, eene verzwakking van „ons leger zou voor de Entente veel ernstiger zijn dan de inval in „Montenegro, ja zelfs dan een weder inschepen van het leger bij Saloniki.”

Wij gelooven, dat het Italiaansche blad gelijk heeft en dat men in 't algemeen de kracht van het Italiaansche leger, vóórdat Italië zich in den strijd mengde, belangrijk heeft overschat.

Van de Entente-mogendheden blijft slechts Rusland, dat met zijn schier onuitputtelijk menschenmateriaal nog tot eene belangrijke krachtsinspanning in staat geacht kan worden. Maar vergeten we niet, dat dit land in het afgelopen jaar geweldige klappen heeft gehad; en dat wel is waar het Russische leger niet werd vernietigd, maar dat dan toch het beste deel ervan verloren ging. Of de nieuw georganiseerde troepen een zoodanige kracht kunnen ontwikkelen, dat zij het zeer sterke Deutsche Oostfront zouden kunnen indrukken, mag betwijfeld worden, aangezien de beste Russische troepen niet in staat zijn gebleken om door een strijd in het open veld de voorwaarts dringende Deutsche legers tegen te houden. Ook is Rusland voorloopig niet bij machte om zijne bondgenooten met zijn overvloed van personeel te helpen, omdat het nog steeds geïsoleerd is.

Dat Canada, Australië, Zuid-Afrika, enz. nog zoodanige contingenten naar Europa zouden kunnen zenden, dat daarmede een aanzienlijk ge-

wicht in de schaal werd gelegd, valt moeilijk aan te nemen; zij zullen wel reeds gezonden hebben, wat maar eenigszins gemist kon worden. Daarentegen hebben we uit verschillende berichten wél kunnen vernemen, dat na het tot stand komen van de verbinding der Centrale Mogendheden met Turkije, talrijke nieuwe Turksche legerscharen onder Duitsche leiding worden georganiseerd en geoefend.

Kan alzoo op grond van het vorenstaande geconcludeerd worden, dat aan beide zijden van eene militaire uitputting geen sprake is, moeilijker is het, zich een juist denkbeeld te vormen van den economischen toestand, waarin de oorlogvoerenden verkeeren.

Van de zijde der Entente wordt zoo vaak de meening geuit, dat als zij den strijd maar lang genoeg weet te rekken, Duitschland ten slotte om economische redenen het onderspit zal delven; en in de verslapping van het krijgsbedrijf in den laatsten tijd meenen reeds velen een blijk van Duitschland's economische uitputting te zien. Wij meenen dat men in dat opzicht dwaalt. Uit velerlei gegevens valt op te maken, dat, niettegenstaande de aanzienlijke invoer van levensmiddelen en grondstoffen voor de industrie nagenoeg geheel door de Engelsche blokkade werd stopgezet, men er in Duitschland in geslaagd is, door tijdsorganisaties voor het verbruik in het leven te roepen en maatregelen te treffen tot verhooging der productie, om zich wat de voedingsmiddelen betreft zoo mogelijk geheel van den overzeeschen invoer onafhankelijk te maken. Om dit toe te lichten zullen wij enkele cijfers noemen, geput uit eene brochure van den ingenieur E. SCHRÖDTER, verschenen bij de Dusseldorfer Zeitung A. G.

Het verbruik van graan voor brood bedroeg in vreedstijd ruim 1 millioen ton per maand. Door de invoering van de broodkaarten in Februari 1915 werd het verbruik tot ruim 400.000 ton gereduceerd, waardoor tegelijkertijd de voorraad zóó versterkt werd, dat men niet alleen ruim voldoende broodvoeding, doch bij het binnenhalen van den nieuwen oogst nog een overschot van 700.000 ton had.

Wat aardappelen betreft, hadden overdreven angstvalligheid en onpractische maatregelen ten opzichte van het vasthouden der voorraden bijna ernstige moeilijkheden veroorzaakt. Door een uitstekenden oogst van meer dan 50 millioen ton is men thans rijkelijk voorzien, aangezien het verbruik van eetaardappelen niet meer dan circa 15 millioen ton 's jaars bedraagt.

In het gebruik van vleesch en vet moet men zich beperken, hetgeen echter binnen kort door de te verwachten massa-productie van kunstmatig eiwit en de vetwinning met behulp van microscopische zwammen wel niet meer noodig zal zijn; overigens zal het tekort aan vetten ook door de openstelling van den weg naar het Oosten verholpen worden.

De kolenproductie was in 1914 slechts 12% minder dan in 1913. Tegenover de lagere productie staat ook een geringer verbruik, omdat de meeste takken van industrie, tengevolge van gebrek aan

werkkrachten en andere omstandigheden, met verminderde capaciteit werken. De kolenproductie is daardoor niet alleen voldoende voor eigen gebruik, doch men is bovendien nog in staat, een gedeelte naar 't buitenland uit te voeren.

De ruw ijzerproductie steeg van 586.661 ton in Augustus 1914 tot 1.050.610 ton in Augustus 1915 en bereikte daarmede bijna $\frac{2}{3}$ der productie in vreedestijd.

Deze ruime productie van ruw ijzer heeft eene belangrijke toename van de staalproductie tengevolge gehad. De dagelijksche voortbrenging is van 21.801 ton in Aug. 1914 tot 45.167 ton in Sept. 1915 gestegen. Door de bezetting van het belangrijke industriegebied van Noord-Frankrijk, van België en van Polen is de voortbrenging van staal in Duitschland en Oostenrijk-Hongarije thans 16.4 mill. ton per jaar, terwijl Engeland, Frankrijk, Rusland en Italië tezamen niet meer dan 13.9 mill. ton per jaar voortbrengen. De Deutsche ijzer- en staalindustrie kan dan ook ruimschoots aan de eischen voor de munitievoorziening van het legerbestuur voldoen, terwijl ook nog voldoende materieel voor andere behoeften geleverd kan worden.

Aangezien het verbruik aan koper vijfmaal de huidige productie overtreft, heeft men tal van koperen artikelen door minstens evengoed bruikbare van ijzer en zink vervangen en zodoende eene groote reserve aan koper verkregen.

Door gebruikmaking van de bijproducten der cokesovens, van de stikstof uit de lucht en de schatten van den eigen bodem is de buitengewoon ontwikkelde chemische industrie en wetenschap erin geslaagd, om niet alleen alle benoodigde schiet- en springstoffen voor het leger te vervaardigen, maar ook den landbouw van de noodige meststoffen, als kali, phosphorzuur en zelfs stikstofmest te voorzien.

Het tekort aan petroleum, caoutchouc, olie en smeermiddelen doet zich thans minder gevoelen, doordat men met succes gezocht heeft naar stoffen, welke deze producten kunnen vervangen.

Wat ten slotte katoen aangaat is door de groote, in de bezette gebieden aangetroffen, voorraden als ook door de vervanging van katoen door cellulose bij de fabricatie van schietkatoen en rookloos kruit, de dekking van de behoeften van het leger aan nitreerstoffen en aan kleederen verzekerd. Voorts helpt een zuinig gebruik van het publiek mede om het Deutsche Rijk in staat te stellen den strijd vol te houden.

Uit dit beknopte overzicht van de wijze, waarop Duitschland zich aan den toestand heeft weten aan te passen en in de behoefte aan grondstoffen voorziet, kan ieder zich een denkbeeld vormen in hoeverre dit rijk economisch uitgeput is.

Maar hoe het ook zij, van Engeland, dat ongetwijfeld economisch het krachtigst is, zou men kunnen verwachten, dat het den oorlog zou willen rekken om zijnen machtigsten tegenstander door uitputting tot den vrede te dwingen, doch van Duitschland, dat in militairen zin

verreweg de krachtigste is, is het moeilijk denkbaar, dat het eene afwachtede houding, die het geen voordeelen kan brengen, zal aannemen. Dit zou bovendien geenszins strooken met de offensieve gedachte, welke bij de Duitsche legerleiding iedere andere overheerscht. Neen, veeleer is aan te nemen, dat Duitschland bezig is tot in de puntjes voorbereidingen te treffen voor een krachtig offensief en dat daaraan de geringe actie in de afgelopen maand is toe te schrijven.

Op welk der verschillende operatietooneelen dit offensief verwacht kan worden, zal in het thans volgend overzicht van zelf ter sprake komen.

Richten wij allereerst onze blikken naar het oorlogstoonel, dat, al is er betrekkelijk weinig gebeurd, voor het oogenblik de meeste belangstelling vraagt, n.l. dat

OP DEN BALKAN.

Zooals in het laatste overzicht reeds werd vermeld, zweefden den 30sten December de eerste Duitsche vliegers boven Saloniki om de stellingen der tegenpartij te verkennen en met bommen te bestoken. Wat de waarnemers in die vliegtuigen hebben kunnen zien werd eveneens reeds in bedoeld overzicht medegedeeld. Den 1e Januari werd het bezoek der Duitsche vliegers herhaald en zonden deze hunne nieuwjaars groeten in den vorm van eenige bommen naar beneden. Sinds dien hebben talrijke verkenningen uit de lucht plaats gehad en hebben Engelsche en Fransche vliegers zich niet onbetuigd gelaten, door meermalen de zich achter de Grieksche grenzen bevindende vijandelijke kampen met bommen te bestoken. Inmiddels werd voortgegaan met het in krachtigen staat van verdediging brengen van het terrein om Saloniki, zoodat de vroegere, zeer bescheiden vesting thans een krachtig steunpunt is geworden. Indien het ooit tot een aanval op de stad mocht komen, dan zal het voorterrein ongetwijfeld het tooneel worden van eene worsteling, zooals men zelfs in dezen oorlog nog niet heeft aanschouwd.

Volgens den correspondent van het Berliner Tageblatt te Sofia be droeg de sterkte van het landingsleger te Saloniki omstreeks 10 Januari reeds een kwart millioen man en werden nog meer versterkingen verwacht. Door het besluit om het opperbevel, zoowel over de Engelsche als over de Fransche troepen in Macedonië, aan Generaal SARRAIL op te dragen, wordt eene goede samenwerking zooveel doenlijk verzekerd.

Het vorige overzicht eindigde met de verwachting, dat de aanval der Duitschers op Saloniki tusschen 14 en 20 Januari zou plaats hebben. Die voorspelling is niet bewaarheid en het schijnt thans twijfelachtig, of de Duitschers wel ooit tot een offensief tegen de stellingen der Entente aldaar zullen overgaan. Naar onze meening is voor zulk een aanval dan ook weinig te zeggen.

Immers, de Entente is daar in Saloniki voorloopig slechts hinderlijk voor het onzijdige Griekenland, niet voor Duitschland en zijne bondge-

nooten, zoodat een aanval, die onvermijdelijk met zeer zware verliezen gepaard zou gaan, geen ander voordeel zou kunnen opleveren dan dat de vijand uit onzijdig gebied werd verdreven. Wordt aan de onderneming ook door Bulgaarsche troepen deelgenomen, dan is het bovendien niet onwaarschijnlijk, dat de oude haat tusschen Grieken en Bulgaren zal herleven en dat Griekenland in de armen der Entente wordt gedreven, hetgeen men juist tracht te voorkomen.

Wel is waar vormt de aanwezigheid van de Engelsch-Fransche troepenmacht te Saloniki een voortdurend gevaar voor de verbindingslijn tusschen de Centrale Mogendheden en Turkije, doch in de eerste plaats wijzen de krachtige verdedigingsmaatregelen om evengenoemde stad allerminst op plannen tot een offensief en in de tweede plaats kan het Bulgaarsche leger, dat overmacht in getalsterkte heeft en dat zich in het van nature reeds sterke terrein tot geduchten tegenweer heeft voorbereid, gerust in staat geacht worden om een opmarsch der Entente-troepen aan de Grieksche grens tegen te houden.

De geruchten over een voorgenomen aanval op Saloniki worden dan ook zeldzamer. Wel werd bericht, dat veel Turksche troepen te Xanti werden verzameld, d. i. aan de Oostgrens van Macedonië, aan de spoorlijn van Konstantinopel over Drama en Demir Hissar naar Saloniki, maar ook deze troepenconcentratie is nog geen bewijs voor een komend offensief; meer lijkt ons deze concentratie gericht tegen een offensief der gealliëerden, waartegen zij eene flankbedreiging vormt. Het door de Franschen opblazen van de spoorbrug bij Demir Hissar over de Stroema was dan ook een dekkingsmaatregel naar die zijde.

Geheel verdwijnen zullen de berichten betreffende een Duitsch offensief tegen Saloniki wel niet, omdat daardoor aanzienlijke strijdkrachten en krijgsvoorraden der Entente samengetrokken worden gehouden in een gebied, dat vermoedelijk nimmer oorlogstoneel zal worden en dus aan andere fronten worden onthouden.

Thans is het niet meer aan twijfel onderhevig, dat een groot deel der O. H. troepen, welke aan de verovering van Servië hebben deelgenomen, naar de Boekowina en Oost-Gallicië zijn overgebracht, waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat — indien ooit plannen tot een offensief tegen Saloniki hebben bestaan — de Russen door hunne aanvallen het voor de Engelschen en Franschen dreigend gevaar voorloopig hebben afgewend.

In Griekenland is de toestand troebeler dan ooit. Generaal SARRAIL gaat voort in Saloniki dictatoriaal op te treden. Den 12^{den} Januari bezetten de Franschen het eiland K o r f o e, behoorende tot de in 1863 aan Griekenland afgestane Ionische eilanden, met de bedoeling daar het overschot van het Servische leger te verzamelen en opnieuw uit te rusten. Deze handeling vormt een inbreuk op het mede door Engeland en Frankrijk onderteevende, betreffende Korfoe gesloten neutraliteitsverdrag en kan veilig beschouwd worden als eene inleiding tot gebeurtenissen van verdere strekking. De Entente heeft eenvoudig Griekenland verwittigd,

dat het noodig was Korfoe te bezetten, erbij voegende, dat in geen enkel opzicht aan Griekenland's soevereine rechten zou worden getornd.

Den 17^{den} Januari laat de Entente eene ontschepping op Phaleron en Zante plaats vinden om zich van de telegraafkabels te verzekeren. Sinds dien zijn de berichten uit Griekenland eenzijdig en schaarsch. 20 Januari kwam de Servische Regeering op Korfoe aan.

Den 28sten Januari landden mariniers van Engelsche, Fransche, Russische en Italiaansche oorlogschepen op het schiereiland Kara Boernoë, ten Oosten van den ingang van de Golf van Saloniki, en bezetten het Grieksche fort ondanks het protest van den fortcommandant. Het optreden der Geallieerden vindt hierin zijn reden, dat men het niet wenschelijk acht dat het fort in andere handen is dan de hunne en omdat men gelooft, dat Duitsche duikbooten in de nabijheid van die kust voorraden kregen. Blijkbaar stellen de geallieerden niet veel vertrouwen in de Grieken en richten zij zich voor een verblijf van langen duur te Saloniki in.

Een feit van beteekenis vond 9 Januari plaats. Op dien datum kwam een eind aan de expeditie naar de Dardanellen, doordat de Engelsche troepen den Zijken punt van het schiereiland Gallipoli, dien zij nog bezet hielden, ontruimden. Het voor de Entente zoo treurige einde van den veroveringstocht naar Konstantinopel, welke den ondergang van het Turksche Rijk in Europa beoogde, de verbinding tusschen de bondgenooten der Entente moest herstellen, den Bosporus in handen der Russen en de Dardanellen in die der Engelschen moest brengen, hetgeen tengevolge zou gehad hebben dat de andere Balkanstaten zich noodgedwongen bij de Entente moesten aansluiten, is eene gebeurtenis niet alleen van militair maar ook bijzonder politiek gewicht. Aangezien het Chalifat van Stamboul het middelpunt is van de Islamietische wereld, zal de overwinning der Turken niet nalaten grooten invloed uit te oefenen op de heerschappij der Entente-mogendheden over hunne millioenen Mohammedaansche onderdanen.

De ontruiming van Sed oel Bahr heeft niet zoo onverwacht plaats gehad als die bij Soewla, zoodat zij den Britten zwaardere offers heeft gekost. Nadat den 6^{den} en 7^{den} Januari de Britsche batterijen nagenoeg onafgebroken hadden gevuurd, verminderde bij het opkomen van mist op den 8sten het vuur langzamerhand. Admiraal von USEDOM PASJA, te recht begrijpende, dat de inscheping begon, liet nu de Britten geen rust meer. Tegen middernacht werd het artillerievuur gestaakt en stormden de Turken vooruit, doch stietten bij de tweede verdedigingslinie nog op een sterke Britsche achterhoede. Deze heeft zich letterlijk in de pan laten hakken om de inscheping te dekken. Het aantal sneuvelden werd op minstens 3000 geschat, terwijl 200 man, bijna allen gewond, zich moesten overgeven. Behalve deze verliezen zijn er, volgens Turksche berichten, nog een met troepen volgeladen transportschip en een torpedojager in den grond geboord. Ook de bij Sed oel

Schets 1.

21.18

Bahr in handen der Turken gevallen buit is zeer aanzienlijk. Volgens inlichtingen van gevangen genomen Engelschen zijn de ingescheepte troepen naar Egypte overgebracht.

Het verlaten van Gallipoli door de Entente heeft voor de Centrale mogendheden en hunne bondgenooten het voordeel, dat een groot gedeelte der 150.000 man sterke Turksche troepenmacht, welke daar aanwezig was, voor optreden op een ander operatiетоoneel beschikbaar is gekomen.

In het N.W. van het Balkanschiereiland verliep de strijd tusschen Oostenrijkers en Montenegrijnen in het begin van Januari slechts langzaam. Laatstgenoemden verdedigden zich hardnekkig achter de Lim, doch toen van af 6 Januari de Oostenrijkers met meer kracht optraden, weken zij spoedig tot achter de Tara terug. Inmiddels bezette eene Oostenrijksche nevangroep Ipek Djakowa in het Z.O. van Montenegro.

Door een demonstratief optreden bij den uitgang van de Goegapassen en de Tarakloof, dus uit Noordelijke richting, werd bij de Montenegrijnen het geloof gewekt, dat bij Berane, waar de voornaamste wegen door het land der Zwarte bergen samenkomen, de beslissende strijd geleverd zou worden, en dat het O. H. leger, zijne operatiën voortzettende, daar den weg naar het bekken van Podgoritsa wilde forceeren. De Montenegrijnen verzamelden werkelijk hunne voornaamste strijdkrachten bij Berane en deden zelfs eens onder den verbitterden strijd, die op 11 Januari met de inneming van Berane eindigde, een verwoeden tegenaanval. Eerst kort vóór het einde van dezen strijd bemerkten de Montenegrijnen, die steeds meer strijdkrachten naar Berane gezonden hadden, dat het eigenlijk om den berg Lowtsen te doen was geweest. Op denzelfden dag van de inneming van Berane werd ook de Lowtsen na een moeilijken strijd van 3 dagen door de Oostenrijkers genomen.

Als een door de natuur zelve geschapen reusachtige vesting verheft zich de Lowtsen, de heilige berg der Montenegrijnen, bijna loodrecht 3240 voet boven den spiegel van de Adriatische Zee, den geheelen omtrek, zelfs de aan zijn voet gelegen Oostenrijksche vesting Cattaro beheerschend. Reeds jaren geleden hadden de Montenegrijnen den berg versterkt met zwaar geschut, dat naar Cattaro gericht was. Na het begin van den oorlog zonden de Franschen nog meer geschut en eene afdeeling koloniale vestingartillerie. De vuurmonden bleken echter verouderd en de batterijen werden door vuur uit Oostenrijksche oorlogsschepen reeds in November vernield.

Alhoewel de bestorming van dezen permanent versterkten, goed bezetten berg buitengewone moeilijkheden opleverde, heeft groote overmacht aan infanterie, die gesteund werd door vuur van zware artillerie en zelfs van geschut der oorlogsschepen, de Oostenrijkers door eenen omvattenden aanval de zege doen behalen. Buitgemaakt werden 26

vuurmonden, w. o. 2 kanonnen van 12 c.M., 2 moderne mortieren van 15 c.M en 2 mortieren van 24 c.M

Door het bezit van den Lowtsen is de Bocche di Cattaro een onder alle omstandigheden niet meer te bedreigen oorlogshaven voor Oostenrijk-Hongarije geworden en is daarmee het streven der Italianen om de Adriatische Zee te beheerschen voor goed verijdeld. Italië is daardoor ongetwijfeld zwaar getroffen.

Na de vermeerstering van den Lowtsen lag Cettinje, de hoofdstad van het land der Zwarte bergen, voor de Oostenrijkers open. Den volgenden dag werd de stad reeds onder vuur genomen. Van den Lowtsen langs de kust Zuidwaarts dringende, namen zij den 1315 M. hoogen berg Maina en heroverden zij het op Oostenrijksch gebied, in den Zuidpunt van Dalmatië liggende Boedoea. Den 14^{den} Januari hielden de O. H. troepen hun zegevierenden intocht in Cettinje.

Langs de kust rukten zij verder Zuidwaarts in verband met eene colonne uit Cettinje over Rjeka en Virpassar op Antivari aan. Ook de O. H. troepen uit Servië drongen verder Westwaarts, waarbij zeer geaccidenteerd terrein met talrijke parallel-rivieren, als de Moratsa, de Zeta en de Riva, moest worden doorlopen.

Den 16^{den} Januari gaf Montenegro echter den verderen tegenstand op.

De Entente was in gebreke gebleven, tijdig daadwerkelijke ondersteuning te brengen om een klein, maar dapper volk voor ondergang te behoeden.

Reeds den 13^{den} hadden de Koning en de Regeering van Montenegro verzocht, de vijandelijkheden te staken en de vredesonderhandelingen te beginnen. Het antwoord luidde, dat dit slechts kon geschieden, als het Montenegrijnsche leger onvoorwaardelijk de wapens nederlegde. Deze eisch werd 16 Januari aanvaard. Het schijnt echter, dat een deel van het leger weigerde aan den eisch gevolg te geven, zoodat aan den strijd niet onmiddellijk een einde kwam. Of de Regeering daardoor tot andere gedachten is gekomen en de onderhandelingen met O. H. heeft afgebroken is eene zaak, die op 't oogenblik nog niet voldoende is opgehelderd. In ieder geval schijnt de Vorstelijke familie met uitzondering van Prins MIRKO het raadzaam te hebben gevonden, het land te verlaten en over Italië naar Lyon te reizen, waar zij thans de gast der Fransche Regeering is.

De Oostenrijkers hebben thans alle belangrijke plaatsen in Montenegro, waaronder het sterke Podgoritsa, zonder strijd bezet, terwijl de ontwapening van het leger onder leiding der eigen officieren zonder eenige wrijving werd uitgevoerd. Met gevolmachtigden van de Montenegrijnsche Regeering werd op 25 Januari eene overeenkomst gesloten over het neerleggen van de wapenen. Die overeenkomst luidde 1):

1e. Alle in het land aanwezige oorlogswapenen met munitie en toe-

1) Overgenomen uit het ochtendblad van de N. R. Ct. van 29 Januari 1916.

Schets 2.

behooren, met inbegrip van kanonnen en machinegeweren, handgranaten, bommen, enz., oorlogsmaterieel van elken aard, scheepvaartmiddelen, hetzij in particulier of staatsbezit, worden aan de O.-H. militaire commandanten ingeleverd.

2e. Aard der inlevering: Ieder Montenegrijn levert de bij hem aanwezige wapenen e. d. in de volgende plaatsen in: Podgoritsa, Niksits, Kolasin, Danilovgrad, Savnik, Andrejewitsa, Goransko. De Montenegrijnsche regeering draagt de verantwoording, dat niemand zich aan de inlevering onttrekt. De tenuitvoerlegging vindt in hoofdzaak plaats binnen drie dagen, in de afgelegen bergstreken op zijn hoogst binnen 6 dagen na onderteekening van het protokol. Van deze plaatsen worden de wapenen e. d. met Montenegrijnsche vervoermiddelen — wanneer deze te kort schieten, Oostenrijksch-Hongaarsche — naar de plaatsen Niksits, Danilovgrad, Podgoritsa vervoerd, waar zij volgens aanwijzing van de Oostenrijksch-Hongaarsche militaire autoriteiten worden bewaakt en in veiligheid gebracht.

De noodige transportmiddelen kan de Montenegrijnsche regeering met opgave van de plaats en van het transportgewicht verzoeken bij het O.-H. bezettingsdetachement. Officieren mogen hun zijgeweer behouden. Met schietwapens mogen worden uitgerust: de noodzakelijkste organen der politie en gendarmerie in alle districten, en de grenswacht naar den kant van Albanië. Voorts wordt toegestaan, dat in het grensgebied aan de zijde van Albanië en gedeeltelijk ook bij het Sandzjak betrouwbare lieden, tot de overheid behoorende, revolvers dragen. Ieder tot het dragen van wapenen gerechtigd Montenegrijn moet steeds een door de Montegrijnsche regeering te zijnen behoeve uitgeschreven legitimatie bij zich dragen, bij gebreke waarvan hij na afloop van de in punt 2 genoemde termijn als vijandig gezinde wordt bestreden of na ontwapening voor een krijgsraad gebracht. De Montenegrijnsche regeering zal over het aantal personen die 't recht zullen hebben de wapens te blijven dragen aan het O.-H. militaire commando te Cetinje een voorstel doen.

3e. Daar de O.-H. troepen reeds bijna het geheele Montenegrijnsche grondgebied hebben bezet, staat het hun vrij, tot aan het sluiten van vrede hunne krijgsvrichtingen voort te zetten. Zij zullen daarbij door de Montenegrijnen noch gehinderd, noch verontrust worden. De Montenegrijnsche regeering zal de O.-H. troepen daarbij steun verleen en wel door het verstrekken van onderdak, hout, water en transportmiddelen, voor zoover de bescheiden hulpbronnen des lands dat gedoogen.

4e. De Montenegrijnsche regeering, waarborgt voorzoover dit in haar macht staat, dat alle weerbare mannen rustig in hun woonplaatsen blijven en geen agitatie tegen O.-H. wordt gevoerd. Ingeval een dergelijke agitatie of andere onlusten mochten voorkomen, kan het O.-H. militaire commando een militaire bewaking invoeren. De Montenegrijnsche regeering zal uit eigen beweging van de O.-H. gewapende

macht hulp verzoeken, waar zij die noodig acht. Alle havens, landingsplaatsen, spoorwegen en versterkingen zijn reeds in handen der O.-H. troepen en kunnen dat tot het sluiten van den vrede blijven. De Montenegrijnsche regeering verklaart dat in het land geen andere versterkingen bestaan; mocht dat wel het geval zijn, dan hebben de O.-H. troepen het recht ze te bezetten.

5e. Alle O.-H. en Duitsche krijgsgevangenen worden op 25 Jan. vrijgelaten en moeten in Podgoritsa worden uitgeleverd. De Montenegrijnsche krijgsgevangenen zullen bij 't sluiten van den vrede worden uitgeleverd. De Montenegrijnsche afgevaardigden verzoeken evenwel, hun krijgsgevangenen reeds vroeger vrij te laten.

De Montenegrijnen, die zich sedert het staken der vijandelijkheden — 17 Jan. om half negen 's ochtends — aan de O.-H. troepen hebben overgegeven, worden niet als krijgsgevangenen beschouwd en zullen zoo spoedig mogelijk naar hun woonplaatsen terug mogen keeren.

6e. Het bestuur in Montenegro berust bij de Montenegrijnsche overheid. De O.-H. bevelhebbers kunnen op hun medewerking te allen tijde een beroep doen.

7e. Alle scheepvaartmiddelen aan het meer van Skoetari moeten te Cettinje worden opgegeven en zoo mogelijk naar Wirpazar worden overgebracht. Transportmiddelen die niet noodig zijn zullen aan de eigenaars worden teruggegeven.

8e. De Montenegrijnsche regeering zal van 25 Jan. af, zoo mogelijk dagelijks het O.-H. militaire commando verslag doen van den stand der inlevering van wapenen.

9e. De Montenegrijnsche afgevaardigden zullen kennis geven, waar zich telkens de verantwoordelijke regeering van Montenegro bevindt; haar tegenwoordige standplaats is Podgoritsa.

10e. De Montenegrijnsche afgevaardigden verzoeken, de vredesonderhandelingen zoo spoedig mogelijk te beginnen, daar zulks op de bevolking een geruststellenden invloed kan hebben.

Besloten en opgesteld door de wederzijdsche gevolmachtigde afgevaardigden.

Cettinje, 25 Jan. 1916.

De O.-H. afgevaardigden: VON WEBER, m. p., luitenant-veldmaarschalk. SCHUPPICH, m. p., majoor van den generalen staf.

De Montenegrijnsche afgevaardigden: generaal BETSIR, m. p.; majoor LIMPAR, m. p.

Van veel beteekenis voor de verdere krijgsv verrichtingen op den Balkan is, dat op 23 Januari ook Skoetari in Albanië werd bezet, omdat zulks in de eerste plaats een bewijs is, dat nu de oorlog met Montenegro is afgelopen, aan het O. H. leger als nieuwe taak is opgedragen, Albanië te veroveren en te bezetten. En met Skoetari is niet alleen de sleutel van Albanië in handen der Oostenrijkers, maar tevens de basis voor alle verdere operatiën op het Albaneesche gevechtsterrein.

Den 29sten Januari bezetten de Oostenrijkers Alessio en de haven-

Schets 3.

stad San Giovanni di Medua, welke laatste tot voor kort tot legering diende van Servische troepen, die echter tijdig waren afgetrokken.

Ook de Bulgaren drongen tegelijkertijd Albanië binnen en bezetten reeds den 23sten Januari Berat. Door de aanwezigheid van O. H. en Bulgaarsche troepen in Albanië wordt de flank van een eventueelen opmarsch der Entente uit Saloniki naar het Noorden ernstig bedreigd.

Of we nog zullen hooren van eene actie van Italiaansche troepen in Albanië zal de toekomst moeten leeren. In Wallona zijn thans 2 Italiaansche divisies onder Generaal Botazzi verzameld.

HET OOSTFRONT.

Kort voordat de veldtocht in Servië een aanvang nam, werd in Bessarabië een sterk Russisch leger samengetrokken, ten einde pressie op Bulgarije uit te oefenen. Bulgarije sloot zich echter bij de Centrale mogendheden aan. Alle pogingen der Russische diplomatie om vrijen doortocht door Roemenië voor evenbedoeld leger te verkrijgen, om Bulgarije in den rug te vallen, bleven vruchteloos. Daarom gaf Generaal Iwanow eene andere bestemming aan het leger, n.l. de herovering van Gallicië.

Den 29sten December bereidden de Russen hunnen aanval aan de grens van Bessarabië door een hevig trommelvuur voor. Onder dekking van dit vuur rukten de stormcolonnes tot dicht voor de Oostenrijksche hindernissen op, zoodat de O. H. bevelhebbers genoodzaakt waren hunne dekkingsdetachementen terug te nemen. Allengs namen de gevechten in omvang toe; ook de O. H. stellingen ten Oosten van den midden- en benedenloop van de Strypa werden aangevallen. Telegrammen uit Weenen van 1 en 2 Januari teekenden den toestand aldus:

„De slag in O. Gallicië duurt met onverflauwde hevigheid voort. Het „zwaartepunt der gevechten ligt aan de Midden- en Beneden-Strypa; „vooral ten N. O. van Buczacz doet de Russische artillerie hare „hevige werking gevoelen; tot laat in den avond gaat zij met vuren „voort. Daarop volgen de infanterie-aanvallen, waarbij de stormcolonnes „tot vier, vijfmaal tot aan onze draadversperringen doordringen; tel- „kens worden zij teruggeworpen.”

De Russische aanvallen bij Jazlowiec, bij Usziko aan den Dnestr, bij Toporoutz aan het Bessarabische front ondergingen hetzelfde lot. Vooral bij laatstgenoemde plaats trachtten de Russen telkens door te breken. Verliezen werden niet geteld. Geleidelijk breidde zich de slag naar het Noorden uit tot de Pripet, zoodat op 2 Januari het krijgsbedrijf op het heele 280 werst lange front van de Pripet tot de Roemeensche grens was herleefd. Het front had op dit oogenblik het volgende beloop: Van de Roemeensche grens eenige kilometers Oostwaarts voorbij Rarancze, over Toporoutz, verder Noordwaarts langs de Okna naar de Dnestr, deze rivier volgende tot

aan de uitmonding van de Strypa, waar het front weer naar het Noorden buigt en verder de Strypa volgt.

Nauwelijks was 6 Januari uit Weenen gemeld, dat de strijd in O. Gallicië en aan de grens van Bessarabië merkbaar was verslapt of op 8 Januari kwam alweer het bericht dat hij den vorigen dag opnieuw was ontbrand. Weer was de stoot voornamelijk gericht tegen de stellingen tusschen Toporoutz en Rarancze dus in de richting van Czernowitz. De Russen slaagden er zelfs in, de vijandelijke loopgraven binnen te dringen, doch werden na een gevecht van man tegen man er weer uitgeworpen.

Ook bij Tsartorisk, aan de Midden-Styr, trachtten de Russen van 6 tot 10 Januari door te breken, echter met even weinig succes als in het Zuiden.

Den 11^{den} werd op het Bessarabische front en in O. Gallicië nogmaals een aanval beproefd, doch na geringe resultaten niet voortgezet. Den 13^{den} vielen zij met eene hevigheid aan als nimmer te voren, wederom bij Toporoutz en Rarancze. De aanvalscolonnes waren ditmaal niet minder dan 12, soms 14 gelederen diep. Vier- tot zesmaal werden de aanvallen herhaald, doch nergens kwamen de Russen eenigermate vooruit. Eerst den 18^{den} Januari werd officieel uit Weenen gemeld, dat het offensief der Russen, dat door de Oostenrijkers met den naam van „Nieuwjaarsslag” wordt betiteld, als afgelopen kon worden beschouwd, erbij voegende, dat de Russen nieuwe versterkingen bij Gallicië samentrokken, zoodat we op een nieuw tijdperk van reusachtige inspanning worden voorbereid.

Sinds den 18^{den} worden over het geheele Oostfront slechts kleine plaatselijke gevechten van ondergeschikt belang geleverd.

Naar de meening der Entente heeft het Russische offensief de Duitschers en Oostenrijkers gedwongen om een groot deel hunner strijdkrachten uit den Balkan terug te roepen, waardoor het gevaar voor de Geallieerden te Saloniki werd afgewend. In het voorgaande hebben wij echter reeds betoogd, dat wij niet aan een voorgenomen aanval op Saloniki gelooven. Naar onze meening had het Russische offensief meer een politiek doel, n.l. om indruk te maken op Roemenië in verband met de wankelende houding van dat land.

HET WESTFRONT.

Van dit front valt weinig bijzonders te vermelden. In de eerste dagen van Januari vermeldden de telegrammen steeds, dat de weersgesteldheid belemmerend op de krijgsverrichtingen werkte.

Op 8 Januari werden den Franschen ten Z. van den Hartmannsweilerkopf, op den Hirzstein, de laatsten van de loopgraven, welke zij op 21 December hadden veroverd, door een verrassenden aanval der Duitschers weder ontnomen, waarbij 20 officieren en 1033 jagers gevangengenomen en 15 machinegeweren buitgemaakt werden.

Daarmede namen de gevechten om den Hartmannsweilerkopf een einde, na volle 20 dagen te hebben geduurd en veel bloedverlies te hebben gekost. Den 10^{den} Januari deden de Duitschers over eene frontbreedte van 8 K.M. ten N.W. van Massiges in de buurt van het gehucht „Maison de Champagne” een aanval, welke door hevig artillerievuur en gebruik van stikgas werd voorafgegaan. Na in de voorste Fransche linie te zijn binnengedrongen, werden zij er door een tegenaanval weer uitgeworpen; slechts eenige vooruitgeschoven loopgraven, welke tot luisterposten dienden, bleven in hunne handen.

Den 23sten werd in de streek van A trecht een Duitsche infanterie-aanval ondernomen, die na tegenaanvallen der Franschen eindigde met het inbezit nemen van eenige honderden meters loopgraaf door de Duitschers.

In het laatst van de maand kwam er lichte verbetering in het weer en daarmede ging terstond eene verhoogde levendigheid op het front gepaard. Deze treedt aan den dag in scherpe artilleriegevechten en gevechten in de lucht, alsook in gevechten om loopgraven en mijn-trechters. In al die gevechten schijnen de Duitschers de aanvallers te zijn, zonder dat zij echter enig resultaat van beteekenis hebben weten te behalen. Evenwel blijken de Duitschers inderdaad versterkingen te hebben ontvangen. In een bericht aan een Engelsch b'ad uit Parijs wordt gezegd, dat de werkzaamheid der Duitschers op het Westfront moet worden opgevat als een tasten naar zwakke plekken, ter voorbereiding van een later offensief op groote schaal.

Naar onze meening bestaan er voldoende redenen om aan te nemen, dat dit laatste juist is. Immers zal een spoedig einde van den oorlog slechts te verkrijgen zijn door het leveren van een beslissenden slag. Eene beslissing kan niet worden bevochten op nevenoperatiotooneelen als Grieksch-Macedonië, Egypte of Mesopotamië; de hoofdstrijdkrachten van den tegenstander moeten worden vernietigd; en aangezien door de versnippering der strijdkrachten van de Entente het front in Noord-Frankrijk minder sterk is geworden, is er voor de Duitschers alleszins reden om het verkrijgen eener beslissing dáár te beproeven.

DE OVERIGE OPERATIETOONEELN.

Op het Italiaansche krijgstooneel duurden de artilleriegevechten op vele plaatsen van het front voort en waren in het gebied van den Col di Lana, bij Flitsch, aan het bruggehoofd bij Görz en op de hoogvlakte van Doberdo van tijd tot tijd zeer levendig. In den nacht van 14 op 15 Januari ondernamen de Oostenrijkers met sterke strijdkrachten een aanval op de hoogten ten N.W. van Görz, welke aanvankelijk werd afgeslagen, doch na aankomst van versterkingen werd herhaald met het gevolg, dat de bergrug bij Oslavia werd veroverd en 31 officieren en 902 man werden gevangen genomen. Volgens een bericht uit Rome van 17 Januari werden

de Oostenrijkers door een Italiaanschen tegenaanval weder tot voorbij Oslavia teruggeslagen. In den avond van den 24sten Januari hebben de Oostenrijkers met groote overmacht den aanval herhaald en namen zij een deel der vijandelijke stellingen, waarbij hun 45 officieren, 1152 man en 2 machinegeweren in handen vielen. De aanval werd bij de tweede linie der Italianen gestuit.

Op andere plaatsen van het Isonzofront zijn het de Italianen, die aanvallen, tot dusver echter zonder veel succès.

Op het Russisch-Turksche gevechtsterrein werd in den loop van de maand weer de aandacht gevestigd door de geduchte aanvallen, welke de Russen onder Generaal IBOEDEWITSJ op 16 Januari ondernamen tegen ongeveer het geheele front ten Zuiden van de reeds uit de oudheid bekende rivier Araxes, vermoedelijk met de bedoeling om den Engelschen in Mesopotamië wat lucht te verschaffen. De Turken trokken na hardnekkigen tegenstand eenige kilometers terug. Hun officieel bericht van 18 Jan. zegt, „dat het door dien heldhaftigen tegenstand mogelijk was de samenwerking tusschen het centrum en de vleugels te verzekeren”, hetgeen er op wijst, dat er groot gevaar voor scheiding van centrum en vleugels heeft bestaan. Zoover is het dan ook niet gekomen, want de Turken ontvingen tijdig versterkingen, waarmede een tegenaanval werd uitgevoerd, waardoor de Russische aanval tot staan werd gebracht. Evenwel slechts tijdelijk, want door een onstuimigen aanval op het Turksche centrum veroverden de Russen Keuprikeni en Hassankala en drongen zij tot aan de versterkingen van Erzeroem door het dal van de boven-Araxes op Erzeroem. Eene poging der Turken om op den linkervleugel een tegenaanval te beginnen had geen succès. Reeds den 23sten Januari begon het bombardement op de buitenforten van Erzeroem.

Aangezien de Turksche vleugels de achterwaartsche beweging van het centrum slechts ten deele hebben gevolgd, springt het Russische front met een hoek vooruit, waarvan de punt op Erzeroem gericht is. Bij voortzetting van het Russische offensief kan men dus allereerst eene actie tegen de Turksche vleugels verwachten. Reeds werden den 28sten Jan. gevechten gemeld in de buurt van Melasjgert, ten N. van de Moerad of Oostelijke Euphraat, dat is dus op den Turkschen rechtervleugel, die gedwongen werd in het Moesjdal terug te trekken.

Niet onwaarschijnlijk is, dat het krachtige offensief der Russen op het Kaukasische front de Turken zal dwingen, daarheen aanzienlijke versterkingen te zenden.

In Mesopotamië worden de Engelsche troepen onder Generaal TOWNSHEND, welke na den slag bij Ctesiphon op Koet-el-Amara werden teruggeslagen, daar nog steeds door de Turken ingesloten. Zij houden er zich met moeite staande. De troepen, welke onder Generaal AYLMER tot ontzet waren gezonden, werden bij Sjeich Said door

Scheets 4.

de Turken in hun opmarsch gestuit. Den 21sten Januari trachtten zij onder bescherming van kanonneerbooten op den Tigris zich een doortocht te banen en vielen zij de Turksche stellingen op 40 K.M. ten Z. van Koet-el-Amara aan. De aanval had plaats op beide oevers van de Tigris. Het gevecht duurde 6 uren en eindigde met de terugwerping der Engelsche ontzettingstroepen, die zware verliezen leden. Om de gesneuvelden te kunnen begraven werd door Gen. AYLMEER een wapenstilstand verzocht, waarin door de Turken werd toegestemd.

Blijkbaar zijn de troepen van AYLMEER, waarbij zich thans ook Generaal PERCY LAKE gevoegd heeft, die 10 Januari het opperbevel in Mesopotamië van Generaal NIXON heeft overgenomen, onmachtig om hunne bedreigde kameraden in Koet te ontzetten.

Doch al moge het gevaar, dat Bagdad van de zijde der Engelschen dreigde, voorloopig zijn afgewend, thans nadert voor die stad van 2 zijden nieuw gevaar, doordat de Russen van uit het Noorden door Koerdistan naderen en zij in Perzië erin geslaagd zijn, Teheran, Koem, Hamadan, Ispahan en Sultanabad te bezetten.

Bagdad eenmaal in handen van de Entente zou eene voortdurende bedreiging vormen van de strategische lijn Belgrado—Sofia—Konstantinopel—Adana—Aleppo—Damaskus—Maan, waarlangs de operatiën tegen Egypte zullen moeten worden geleid.

Naar wij in een brief uit Port Said in het „Journal de Genève” lezen, treffen de Turken en Duitschers geweldige toebereidselen voor een aanval op het Kanaal van Suez. Van El Arisj wordt door Sinai een lichte spoorweg aangelegd naar El Natur, waar zich groote watervergaarbakken bevinden. Die spoorweg is thans reeds tot op 50 K.M. van het kanaal gereed. Evenwijdig ermede loopt eene waterleiding. Ontzaggelijke voorraden worden dagelijks van Konstantinopel naar Klein-Azië gezonden, vooral veel geschut en munitie. Men krijgt echter den indruk dat Duitschland meer officieren en onderofficieren dan soldaten voor de onderneming beschikbaar stelt.

De Engelschen van hun kant verzuimen niets om voorbereidingen voor eene krachtige verdediging te treffen. Voortdurend komen te Alexandrië en te Suez versterkingen aan; de kampementen nemen in aantal en omvang toe; loopgraven worden zoowel op den Aziatischen als op den Afrikaanschen oever aangelegd. Einde Januari bevonden zich in Egypte meer dan 400.000 man, staande onder de bevelen van Generaal Sir JOHN MAXWELL, die reeds meer dan 20 jaar in het land verblijf houdt.

Op den 13^{den} December kwamen de eerste berichten uit Kaïro over eene ontmoeting tusschen de Engelschen en eene bende van 1200 Arabieren, voorzien van geschut en mitrailleurs op 60 K.M. afstand van Matroe. Deze aanval werd afgeslagen. Naar aanleiding daarvan zij medegedeeld, dat de Engelsche voorposten aanvankelijk Soloem

nabij de grens van Tripolis bezet hielden en het, gelet op de vijandige houding der Senoessi's, raadzaam hadden geoordeeld op Matroe terug te trekken. Mersa-Matroe is door een zijspoor met den Egyptischen spoorweg verbonden; aanvankelijk bestond het voornemen dit lijntje door te trekken naar de goede haven Soloem, maar daarvan is niets gekomen.

27 December kwamen nadere berichten in omtrent den opmarsch der Senoessi's, die in verschillende colonnes Egypte naderden, nadat zij uit Siwa en omgeving de Engelschen hadden verdreven. Daarbij had de colonne, die den kunstweg volgde, Matroe bezet, 300 Engelschen gedood en de overigen in Oostelijke richting verdreven. Een bericht van Engelsche zijde spreekt dit echter tegen en volgens dit bericht zouden 3000 Tripolitanen met achterlating van 200 dooden bij Mersa-Matroe teruggeslagen zijn, waarbij de vloot het leger krachtigen steun had verleend.

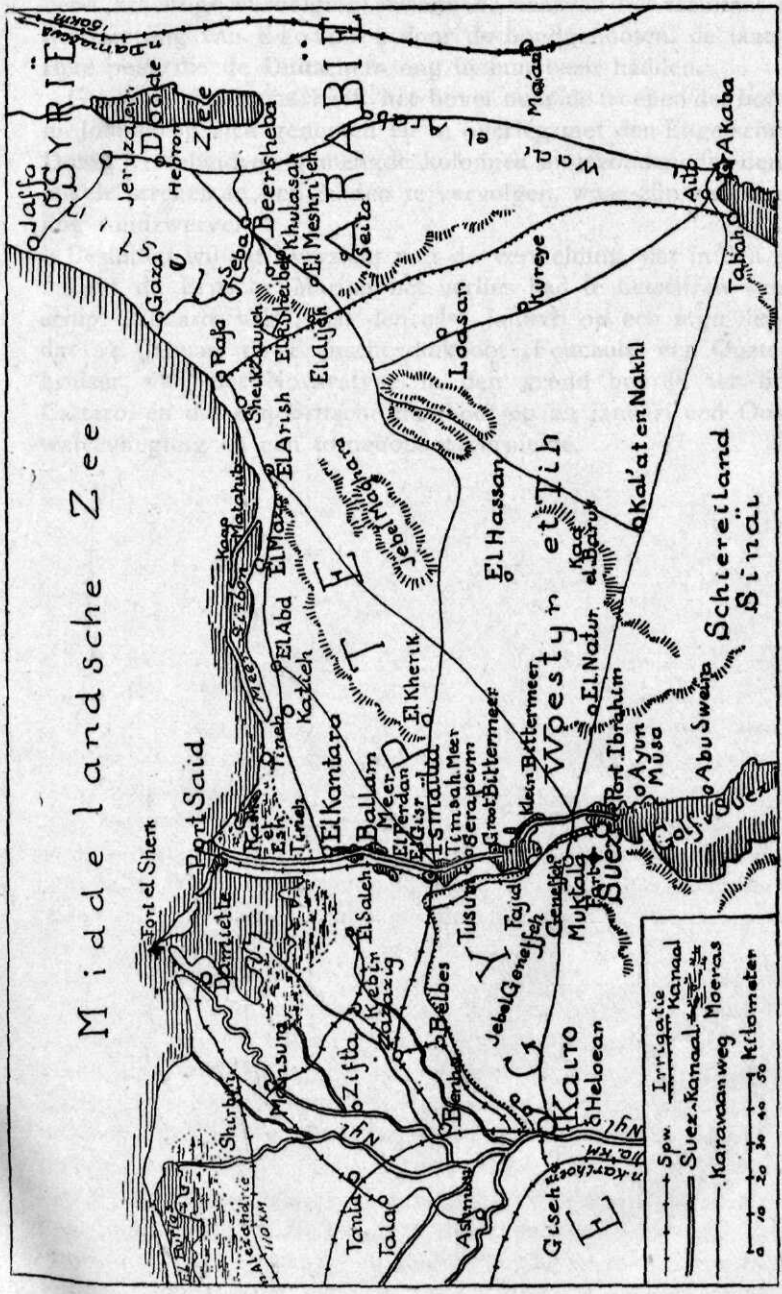
Om zich van de lastige nabijheid der Senoessi's te ontslaan, rukten de Britsche troepen den 22sten Januari van Matroe tegen het vijandelijke kamp bij Hazalin op. Zij brachten den nacht te Bir Sjola door en rukten 23 Januari in 2 colonnes verder. Dien dag kregen zij voeling met den vijand, die poogden hen te omvatten en in de flank aan te grijpen. Na een gevecht van 2 uren werd het kamp genomen, waarop de vijand, sterk ongeveer 5000 man, snel naar het Westen aftrok.

Ten slotte vermeldt een officieel bericht van 23 Jan. uit Parijs het navolgende aangaande den strijd in de Duitsche kolonie K a m e r o e n :

„De Fransch-Engelsche krijgsvrchttingen, sedert het begin van den oorlog ondernomen met het doel om de Duitschers uit Kameroen te verdrijven en deze rijke kolonie in handen te doen vallen van de bondgenooten, naderen haar einde. De krijgsvrchttingen, begonnen over een front van 3000 kilometer, werden zoo stelselmatig en in zoo goede samenwerking gevoerd, dat de Fransche en Engelsche afdeelingen, van verschillende punten vertrokken, soms na een afstand van meer dan 1000 kilometer te hebben afgelegd, bijna gelijktijdig voor Jounde aankwamen, na verwoede gevechten te hebben geleverd, want de vijandelijke tegenstand was uiterst hardnekkig. Hoewel de Duitschers Jounde, zetel van den goeverneur en den legercommandant met den generalen staf, zeer krachtig hadden versterkt, moest de plaats worden ontruimd, zoodra zij met insluiting door de ententtroepen werd bedreigd. Dit geschiedde den 1sten Januari 1916. De Duitschers trokken in allerijl in Zuidwestelijke richting, naar het Spaansche Muni, waarheen de goeverneur en de opperbevelhebber zouden zijn uitgeweken. Bij hun terugtocht stieten de Duitschers herhaaldelijk op Fransche afdeelingen, die, uit Duala opgerukt, langs den spoorweg op Jounde aantrokken evenwijdig met de Engelsche colonne, die den autoweg, meer naar het Noorden, volgde. De Duitschers leden zware verliezen, vooral bij M a n g e l e s. De Duitschers hebben niet anders bereikt dan dat zij den op-

Middlelandsche Zee

Schets 5.

marsch der Fransche en Engelsche troepen door het oerwoud en over bergachtig terrein eenigszins hebben vertraagd, doch zij zijn niet aan eene krachtige vervolging ontkomen, waarvan het resultaat is geweest de bezetting van Elolowa door de bondgenooten, de laatste belangrijke post, die de Duitschers nog in hun bezit hadden.

Generaal AGMERICK heeft het bevel over de troepen der bondgenooten te Jounde op zich genomen en in overleg met den Engelschen generaal DOBEL verscheidene gemengde kolonnes uitgezonden om den vijand in enkele streken in het Zuiden te vervolgen, waar zijn laatste afdeelingen nog rondzwerfen."

Besluiten wij dit overzicht met de vermelding, dat in den afgelopen maand de Britsche Marine het verlies had te betreuren van het slagschip „Eduard VIII", dat den 9den Januari op een mijn liep en zonk; dat 14 Januari de Fransche duikboot „Foucault" een Oostenrijkschen kruiser van het Novaratype in den grond boorde ter hoogte van Cattaro, en dat een Britsche duikboot op 22 Januari een Oostenrijksch watervliegtuig en een torpedoboot vernielde.

Militair politiek maandoverzicht.

(Afgesloten 2 Februari.)

NEDERLAND. De Times acht het beter den gouduitvoer naar Nederland aan te moedigen, dan dezen te beletten. Met het oog op den lagen prijs van de Mark is dit blad voor wederuitvoer naar Duitschland niet bevreesd. In de laatste week van Januari is weder voor 1 milioen p. st. goud naar Nederland gezonden.

De vredeszeding van Ford is in Januari te 's-Gravenhage aangekomen en heeft aldaar verschillende vergaderingen gehouden.

De Morning Post uitte zich zeer heftig over het interneeren der Engelsche bemanning van de op de N.W. kust gestrande onderzeeër.

Een groot aantal Nederlanders heeft besloten tot oprichting van een vaderlandsche club. De bedoeling van de club is om het volk niet alleen van de noodzakelijke neutraliteit, doch ook van de begrippen van nationale zelfstandigheid meer te doordringen, ter verheffing en bezieling van eenen zelfbewusten volksgeest. Het volk moet gestaald worden tegen buitenlandschen invloed en de groote lijnen leeren begrijpen van Nederland's Staatkundige positie en buitenlandsche politiek.

BELGIË. In plaats van inkrimping, zooals de berichten luidden, is het ministerie uitgebreid.

Er zijn drie Ministers zonder portefeuille benoemd. Aan hen is de zorg toevertrouwd van de intendance, de buitenlandsche economische aangelegenheden en den gezondheidsdienst.

In plaats van minister DAVIGNON is de gewezen gezant te Berlijn Baron BEYENS met de portefeuille van Buitenlandsche Zaken belast.

Deze benoeming is van belang met het oog op de vele goede trekkingen, die de nieuwe minister in Duitschland heeft. In zijne door de Duitschers openbaar gemaakte brieven voor den oorlog aan de regeering te Brussel zou hij een scherp oordeel geveld hebben over de oorlogsophitsingen te Parijs.

Op 1 Februari zijn nieuwe bepalingen in werking getreden voor de afwikkeling van het Belgische moratorium.

DUITSCHLAND. De Sociaal-Democratische Rijksdagpartij heeft LIEBKNECHT vervallen verklaard van zijn lidmaatschap, nadat LIEBKNECHT had medegedeeld een eigen politiek te zullen volgen.

De Vorwärts ziet met zorg de financieele toekomst van het Rijk tegemoet. Het blad acht de berekening van de Frankfurter Nachrichten, dat na den oorlog voor rente van alle Rijks-, Staten-, en Gemeenten-

oorlogsleeningen alleen 4 milliard zal moeten worden opgebracht, nog te gunstig. Zie ook het artikel „In het Teeken der Finantiën” in de „Klaroen en Beukelaar” van 15 Januari 1916.

Met den val van Jounde is de Duitsche weerstand in Kameroen gebroken.

De Keizer heeft met den Koning van Bulgarije 18 Januari te Nisj eene samenkomst gehad.

De papieren van den gewezen militairen Attaché te Washington VON PAPEN zijn te Falmouth in beslag genomen en door de Associated Press gepubliceerd. De betalingen, door Graaf BERNSTORFF aan VON PAPEN gedaan, worden door de Times in verband gebracht met de poging tot vernietiging van de spoorwegbrug over de St. Croix rivier op 2 Februari en den aanslag op een voorraad dynamiet, bestemd voor Rusland, in de haven van Seattle. Bewijs hiervoor werd echter niet geleverd; de beschuldiging geschiedde vragenderwijs.

24 Januari is opnieuw de graanvoorraad opgenomen.

In antwoord op het Engelsche Witboek over de Baralongzaak deelt WOLFF mede, dat de Duitsche regeering zich genoodzaakt zal zien, de ongezoende misdaad te wreken en de vergeldingsmaatregelen te nemen, die met de uittarting der Engelsche regeering in overeenstemming zijn.

De regeering heeft twee ingrijpende maatregelen genomen om den koers van de Mark in het buitenland te herstellen.

1e. De buitenlandsche wisselhandel geschiedt onder regeeringstoezicht door centralisatie in enkele vertrouwde handen; de wissel speculatie is hiermede onmogelijk gemaakt, de koersen zullen ambtelijk worden vastgesteld.

2e. Op last der regeering zijn alle contracten met het buitenland betreffende metaalwaren verbroken en worden van regeeringswege minimumprijzen vastgesteld.

Deze maatregel heeft terugwerkende kracht op alle nog niet geleverde goederen en kan dus aan handelaren in het neutrale buitenland groote schade berokkenen, wanneer zij niet elders tegen concurrerende prijzen zich van het noodige kunnen voorzien.

OOSTENRIJK-HONGARIJE. De regeering heeft den Amerikaanschen Gezant te Weenen medegedeeld, dat de Persia niet gezonken is door toedoen van een Oostenrijksch-Hongaarsche duikboot.

Het succes in Montenegro is te Weenen met geestdrift gevierd.

Met het oog op het tegengaan van speculatie in den wisselhandel, schijnen overeenkomstige maatregelen te worden genomen als in Duitschland.

Een te Boedapest gehouden conferentie van Duitsche, Oostenrijksche en Hongaarsche agrariërs heeft zich eenstemmig tegen een tolunie tusschen de middenrijken uitgesproken.

ITALIË. De Italiaansche troepen in Albanië hebben tot nu toe weinig invloed uitgeoefend ten gunste der Entente.

Generaal BOTAZZI is benoemd tot opperbevelhebber van het expeditie-korps in Albanië, hoogstens 2 of 3 divisieën sterk.

Volgens de Vossische Zeitung zouden Quirinaal en Vaticaan onderhandelen over de Waarborgwet en de deelneming van den Paus aan de vredesconferentie.

Italië zou trachten de positie van den Paus te regelen vóór het sluiten van den vrede, de Paus daarentegen zou de Italiaansche aanbiedingen van de hand wijzen, hij wenschte internationale waarborgen.

FRANKRIJK. Er gaan stemmen op om het pacht- en huurmoratorium op te heffen, dat zeer diep ingrijpt in het economisch leven. Men verwacht maatregelen van de Regeering tot regeling der bestaande moeilijkheden.

De legercommissie in den Senaat schijnt van oordeel, dat bij de militaire luchtvaart groote tekortkomingen zijn te constateeren. De overmacht, die de Fransche aviatiek in het begin van 1915 had, schijnt ten nadeele te zijn gekeerd wegens achterstand ten opzichte van bewapening, snelheid en kracht der motoren. De tegenwoordige Fransche vliegtuigen zijn niet in staat om de laatste Duitsche Fokkervliegtuigen te bestrijden.

Volgens mededeeling van RIBOT bedroeg de totaalopbrengst van de Fransche leening 15.130 millioen francs. In het buitenland is voor meer dan 1 milliard ingeschreven; in Engeland alleen voor 602 millioen francs.

In een Ontwerp-wet wordt de oorlogswinstbelasting berekend volgens de inkomsten van 1911, 1912 en 1913.

ENGELAND. Uit de 2de en uit de eindstemming over de Wet op den Dienstplicht blijkt, dat op het oogenblik het gevaar voor algemeene verkiezingen geweken is. De vakverenigingen hebben zich te Bristol verklaard vóór het voortzetten van den oorlog en de houding van hare vertegenwoordigers in het Parlement goedgekeurd. Het protest tegen gedwongen dienstplicht is als eene formeele uiting van hun standpunt te beschouwen. Nu de dienstplichtwet is aangenomen, is eene agitatie daartegen niet meer waarschijnlijk.

Er worden met de zelfbesturende Koloniën en met de Entente besprekingen gehouden om na den gewapenden oorlog den handelsoorlog tegen Duitschland voort te zetten.

In het Lagerhuis wordt steeds meer aangedrongen op verscherping van de blokkade tegen Duitschland. Times, Morning Post, Daily Mail en vele andere dagbladen maken voortdurend daarvoor propaganda. Zij wenschen het „soort” blokkade, dat thans wordt toegepast, te veranderen in eene effectieve blokkade en eene groote uitbreiding van de contrabandelijst te geven. Het prijsverklaren van goederen volgens het beginsel van de voortgezette reis zou dan omgekeerd moeten worden toegepast voor alle goederen, „afkomstig” uit het vijandelijke land.

Morning Post en Daily Mail trachten met cijfers aan te toonen, dat

Duitschland blijft leven door den tusschenhandel van Denemarken en Nederland. Tot nu toe heeft de Regeering geen oor willen leenen aan deze propaganda; zij heeft integendeel verklaard, dat conflicten met neutrale Staten haar zeer ongelegen zouden komen. GREY noemde de gepubliceerde cijfers belachelijk; hij hoopte, dat de neutralen het recht van Engeland zouden erkennen, om den overzeehandel met Duitschland te beletten. De regeering treedt met kracht op tegen de neutrale brievenmalen, waarvan blijkens mededeeling van het departement van Buitenlandsche Zaken een uitgebreid gebruik wordt gemaakt ten behoeve van den Duitschen handel. In talrijke brieven en postpakketten als monsters zonder waarde zou contrabande zijn gevonden.

De Economist betoogt, dat Duitschland juist handel moet drijven. Deed het zulks niet, dan had het geen wisselkoersen en zouden alle finantiële moeilijkheden gedurende den oorlog verdwijnen.

Een wetsontwerp is ingediend om de winsten van vijandelijke aandeelhouders in Engelsche vennootschappen vast te houden

Lord CHELMSFORD is benoemd tot Onderkoning van Indië.

De sterkte der vlootbemanning is van 300.000 tot 350.000 man gebracht.

Het Expeditiekorps naar Bagdad onder Gen. TOWNSEND is thans bij Koet-el-Amara door de Turken ingesloten. Eene ontzettingcolonie onder Generaal AYLMER stuitte na verschillende gevechten aan den Tigris 21 Jan. op 37 K.M. benedenstreams van Koet-el-Amara op hevigen tegenstand.

Vermoedelijk zullen begin Maart wederom 4 lichten dienstplichtigen worden ingelijfd n.l. de 27- tot en met 30-jarigen.

Als vervolg op de mededeelingen in het vorig verslag van dienstneming in de Koloniën zijn in het Lagerhuis cijfers medegedeeld betreffende Nieuw-Zeeland. Tot half Januari waren 34.000 man uitgezonden, met Juni a.s. is dit getal 49.000, benevens 12.000 man in oefening op eene bevolking van ruim 1 miljoen zielen.

Ook zijn de Iersche cijfers over het verloop der recrueteering tot 8 Januari j.l. gepubliceerd.

Leger:

1. waren in dienst voor den oorlog	20 780 man
2. kwamen bij het uitbreken van den oorlog onder de wapenen:	
a reservisten	17.804 „
b bijzondere reservisten	12.162 „
3. dienstgenomen sedert het uitbreken van den oorlog	86.277 „
	<hr/>
	totaal 137.323 man

Vloot:

1. als 1 boven	5.100 man
2. als 3 boven	3.446 „
	<hr/>
	totaal 8.546 man
	<hr/>
	algemeen totaal 145.869 man

Als antwoord op het uitvoerverbod van houtpulp in Zweden, is door de regeering de invoer van diezelfde artikelen verboden en zijn gelijktijdig besprekingen gehouden om het papierverbruik te beperken en de productie in Engeland te vergrooten.

Deze maatregel is z.g. genomen om meer laadruimte te krijgen voor oorlogsbehoefden. Binnenkort zouden meerdere artikelen volgen, die van minder belang zijn voor het nationaal bestaan, waaronder ruwe tabak, bouwmaterialen en meubelhout.

27 Januari is het Parlement namens den Koning verdaagd.

RUSLAND. Men verwacht in Februari weder de opening van de Doema.

Te New-York zou onderhandeld worden over eene leening van 100 miljoen dollars (Daily Telegraph) terwijl opnieuw eene binnenlandsche leening van 2 milliard roebel zou worden uitgeschreven.

Opnieuw werden eind Januari troepenbewegingen in Bessarabië gemeld.

De minister president GOREMYKIN is afgetreden en vervangen door STURMER.

ZWEDEN. De postoorlog met Engeland is nog niet bijgelegd. Reeds meer dan 43.000 doorvoerpakketten zouden half Januari in Zweden zijn opgehouden. Vooral het aanhouden van de Stockholm verwekte groote ergenis. Op het verzoek van de Engelsche regeering om waarborgen, dat de lading niet zou worden uitgevoerd, waarop het schip onmiddellijk zou worden vrijgelaten, heeft de Zweedsche regeering volgens mededeeling van GREY in het Lagerhuis, geen antwoord gegeven. Als represaillemaatregel heeft de Regeering den uitvoer van houtpulp verboden, waarmede de papierindustrie in Engeland bedreigd wordt.

Half Januari is de Rijksdag geopend en heeft Koning GUSTAAF in eene Troonrede met ernst de aandacht gevestigd op de moeilijkheden, waarmede de Regeering te kampen had.

Uitbreiding en versterking der verdedigingsmiddelen voor Land- en Zeemacht worden nog steeds vereischt.

Er is samenwerking gezocht met de andere Scandinavische landen om meerdere eerbiediging te verkrijgen van de rechten der Neutralen; er zijn maatregelen genomen om te beletten, dat 's lands takken van bestaan onder vreemd toezicht zouden komen.

Een onderzoek is ingesteld naar de mogelijkheid om strafrechterlijk in te grijpen, wanneer personen verbintenissen aangaan met vreemde Staten, die nadeelig zijn voor het Rijk.

De linkerzijde en vooral de Sociaal-Democraten beschouwen met een groot wantrouwen de opwinding tegen Engeland, die door de rechtsche partij wordt aangewakkerd. Zij wenschen meerdere samenwerking tusschen Rijksdag en regeering, doch verklaarden met groote tevredenheid kennis te hebben genomen van de oprichting van het z.g. geheime

comité, uit twaalf leden bestaande, dat met den koning in aangelegenheden kan beraadslagen, die geheim moeten worden gehouden.

De Minister-President verklaarde nog eens nadrukkelijk, dat de Regeering alles doet, om op ondubbelzinnige wijze de neutraliteit te handhaven; hij wees op het voorbeeld van andere onzijdige landen, waar op toegeven spoedig andere eischen volgden; om die reden moest afstand worden gedaan van bijkomstige voordeelen.

Van Sociaal-Democratische zijde werd gewaarschuwd tegen het scheppen van tegenstellingen, die tot steeds verdere verwijdering zouden kunnen aanleiding geven en tot uitersten zouden voeren.

Aan het slot van zijn antwoord verklaarde de Minister, dat men er rekening mede moest houden, dat de vurige wensch om den vrede te bewaren niet mogelijk zou kunnen blijken.

In Februari zou weer eene samenkomst te Stockholm plaats hebben van de Ministers van Buitenlandsche Zaken der drie Noorsche Rijken.

Er is een Blauwboek verschenen over de maatregelen, die in het bijzonder op economisch gebied door de Regeering zijn genomen van Aug. 1914 tot het einde van 1915.

De resultaten van de Roode Kruis conferentie te Stockholm in Nov. 1915 tusschen Duitschland, Oostenrijk-Hongarije en Rusland zijn bekend gemaakt. Zij behelzen de voorstellen aan de Regeeringen ten behoeve van de krijgsgevangenen.

1. Instellen van hulpcomités voor het aanhooren van wenschen en het verdeelen van liefdegaven.

2. Inlichtingendienst voor de correspondentie over Kopenhagen.

3. Opmaken van lijsten.

4. Opsporen van vermisten.

5. Opmaken van akten van overlijden.

6. Uitwisseling van roerende nagelaten zaken.

7. Uitbreiding van censoren ten behoeve der briefwisseling.

8. Betere regeling voor het zenden van warme kleeding; lijsten zullen worden opgemaakt van verboden giften.

9. Maatregelen om boeken, voor 1913 verschenen, door te zenden.

10. Regeling van het gebruik van krijgsgevangen geneesheeren,

11. Bevordering voor uitoefening van den Godsdienst. Vermeerdering van bedienaars.

12. Betere behandeling van gewonden en maatregelen voor de gezondheid.

13. De benoeming van eene gemengde commissie te Stockholm met recht van inspectie en vrij verkeer.

NOORWEGEN. Ook in Noorwegen is de Volksvertegenwoordiging met eene Troonrede geopend. In tegenstelling met Zweden werd hier door den Koning wel verklaard, dat de vriendschappelijke verhouding met de verschillende mogendheden, ondanks de moeilijkheden, gehand-

haafd bleef. In het bijzonder werd gewezen op de goede betrekkingen met Denemarken en Zweden.

De Troonrede gewaagt verder van voorstellen tot versterking van Land- en Zeemacht.

Volgens geruchten zouden er plannen zijn, om het verdrag van 1907, waarbij Frankrijk, Engeland, Duitschland en Noorwegen de onschendbaarheid erkenden en waarborgden van Noorsch gebied, op te zeggen. Het verdrag moet 2 jaar van te voren worden opgezegd. Wanneer dit thans geschiedt, loopt het 6 Februari 1918 af.

ZWITSERLAND. Een opzienbarend geval verwekte in Zwitserland algemeene ontstemming. De Kolonel VON WATTENWYL chef van den Inlichtingsdienst en de Kolonel EGLI sous-chef van den Generalen Staf werden beschuldigd, dat zij gegevens over het Fransche leger, die als Zwitsersche dienstberichten geregeld ontvangen werden, mededeelden aan de militaire Attaché's van Duitschland en Oostenrijk. De zaak is in staat van wijzen.

Voor het Deutsche Consulaat te Lausanne is eene betooging gehouden en op 's Keizers verjaardag de vlag naar beneden gehaald. De betooging vindt haar oorsprong in de verhouding tusschen Fransche Zwitsers en Deutsche Zwitsers. Voor de rust is een bataljon landweer in Lausanne geplaatst.

De Bondsraad heeft besloten eene 4e mobilisatieleening van 100 milioen uit te geven.

LUXEBURG. Eene motie van wantrouwen met één stem meerderheid heeft de Regeering genoodzaakt af te treden. Een en ander viel samen met vrij heftige straattooneelen.

De Liberalen verwijten de Regeering den invloed van den clerus.

Aan den gematigd-liberalen, voormaligen Minister-President VANNERUS is de vorming van een nieuw Kabinet opgedragen.

PORTUGAL. De leeningen der Ententemogendheden, die na den oorlog zijn uitgegeven, zijn vrijgesteld van alle belastingen.

ALBANIË. Het tooneel van den strijd op het Westelijk deel van den Balkan is verplaatst naar Albanië. De Oostenrijkers hebben San Giovanni di Medua en Alessio bezet en rukken op tegen Durazzo, waar ESSAD PACHA tegenstand schijnt te willen bieden, nadat hij bij El Basan met ongeregelde Albaneesche benden in gevecht is geweest.

De Bulgaren trekken waarschijnlijk op naar Walona, waar de Italianen zich onder generaal BOTAZZI voorbereiden op krachtig verzet. Scoetari is zonder ernstigen strijd in handen gevallen van de Oostenrijkers.

In de niet door vreemde troepen bezette gedeelten van Albanië heerscht volslagen anarchie.

MONTENEGRO. Nadat Generaal VON KÖVÉSS door eene krachtig doorgevoerde actie aan de westgrens het aan hulpbronnen arme bergland geïsoleerd had, was het lot van Montenegro beslist.

Op de verovering van den berg Lovtsen volgde spoedig de capitulatie der hoofdstad Cettinje. Het verzoek om een wapenstilstand werd door Oostenrijk geweigerd, tenzij de Montenegrijnen toestemden in algeheele ontwapening. Door den nood gedrongen werd hierin 17 Januari toegestemd.

Dit besluit schijnt echter tot zooveel kritiek aanleiding te hebben gegeven, dat zich de Koning met zijne familie en verschillende leden der Regeering aan de consequentie van deze daad hebben onttrokken door het land te verlaten; Koning NITIKA bevindt zich thans te Lyon.

Intusschen hebben de Oostenrijksche troepen alle belangrijke punten van het land bezet; zij schijnen bij de ontwapening der bevolking op weinig tegenstand te stuiten, daar het meerendeel van het Montenegrijnsche volk door de geleden ontberingen en tegenslagen een vrede tot elken prijs wenscht. Aangezien daardoor het inleveren der wapenen vlotter gegaan is, dan algemeen verwacht werd, hebben de Oostenrijkers hun opmarsch reeds in Albanië voortgezet.

Prins MIRKO, de tweede zoon van den Koning, bleef in Montenegro achter. De Montenegrijnen, die naar Albanië hebben weten te ontvluchten, zullen waarschijnlijk met de Serviërs op Korfoe worden georganiseerd.

Uit Weenen wordt bericht, dat 25 Januari te Cettinje de overeenkomst over het neerleggen van de wapenen door de Montenegrijnen is tot stand gekomen; in deze overeenkomst wordt Podgoritza als tegenwoordige standplaats der verantwoordelijke Regeering van Montenegro genoemd.

Wanneer zich Koning en Kroonprins beiden buitenslands bevinden, berust het gezag volgens de Grondwet bij het Ministerie.

SERVIË. De Servische Regeering heeft haren zetel op Korfoe gevestigd, waar ook de overblijfselen der Servische troepen worden verzameld. Deze troepen hebben door gebrek en ontbering sterk geleden; zij zullen door Frankrijk opnieuw worden uitgerust.

ROEMENIË. Hoewel levering in de tegenwoordige omstandigheden onmogelijk is, heeft de Engelsche Regeering groote hoeveelheden graan door aankoop in Roemenië vastgelegd.

Nog steeds worden de meest tegenstrijdige berichten verspreid over de toekomstige houding van Roemenië.

BULGARIJE. Op initiatief van het legerbestuur is aan Czar FERDINAND verzocht den titel van Veldmaarschalk van het Bulgaarsche leger te voeren.

18 Januari heeft te Nisj eene samenkomst plaats gehad van den

Duitschen Keizer en den Koning der Bulgaren. De Duitse Keizer heeft den geheelen oorlogsbuit, dien de Duitse troepen in Servië hebben gemaakt, aan Bulgarije geschonken.

GRIEKENLAND. Te Parijs is een Hellenistisch congres gehouden.

De Franschen hebben Korfoe bezet met het doel er de Servische troepen uit Albanië over te brengen; de Oostenrijksche Consul aldaar werd aanvankelijk gevangen genomen, doch is later weer losgelaten. De Grieksche Regeering heeft geprotesteerd op grond van het verdrag van Londen van 1863, dat bij den afstand van de Ionische Eilanden aan Griekenland de onzijdigheid van Korfoe waarborgde.

Ook Mytilene is door Fransche troepen bezet, waarna talrijke arrestaties op het eiland hebben plaats gehad.

Entente-troepen zijn geland in den Atheenschen haven Phaleron, om de internationale telegrafische verbinding aldaar te vernielen; doordat de telegraafkantoren te Saloniki en Korfoe zich in handen der troepen der Entente bevinden, is derhalve Griekenland van het telegrafisch verkeer met de Centralen afgesloten.

Door tusschenkomst van de Vereenigde Staten zijn de vreemde gezanten, die te Saloniki gevangen genomen waren door de Entente, weer op vrije voeten gesteld.

Generaal SARRAIL is tot opperbevelhebber van de gezamenlijke Fransche en Engelsche troepen benoemd.

De brug over de Struma bij Demir-Hissar aan de spoorlijn Serres-Saloniki is door de Entente-troepen vernield, waardoor de Grieksche divisie in Oost-Macedonië geheel geïsoleerd werd en vanuit het overige deel van Griekenland alleen over zee te bereiken is. Daar voor deze opruiming, volgens Grieksch inzicht, geen directe militaire noodzaak bestond, verwekte zij groote verbittering.

Volgens een interview met den correspondent van de Associated Press zou Koning KONSTANTIJN zijne verontwaardiging hebben geuit over de handelingen der Geallieerden en zou hij een beroep hebben gedaan op de Amerikaansche openbare meening. Hij ontkende nadrukkelijk, dat verschillende door de Entente bezette punten steunpunten voor Duitse of Oostenrijksche duikbooten zouden zijn geweest.

24 Januari is de nieuwe Grieksche Kamer bijeen gekomen; zij zou door geringe opkomst der leden voor onbepaalden tijd verdaagd zijn; afgevaardigden van Noord-Epyrus kwamen ter vergadering.

Minister THEOTOKIS is overleden.

28 Januari zijn mariniers geland van Engelsche, Fransche, Italiaansche en Russische oorlogsschepen op het schiereiland Kara-Boernoë, dat de baai van Saloniki beheerscht. Zij hebben er het Grieksche fort bezet, waarbij wederom de Commandant zich bepaalde tot een protest.

Er heerscht in Griekenland gebrek aan levensmiddelen en steenkolen door de belemmeringen, die de Entente aan de Grieksche scheepvaart in den weg legt.

TURKIJE. De nieuw benoemde Grieksche gezant is door den Sultan in gehoor ontvangen.

De werkzaamheden aan den Bagdad-spoorweg zijn voorloopig gereed; het Amanustraject zal 1 Februari worden geopend; het nog ontbrekende deel van Ras-el-Ain tot Samarro, lang 591 K.M. zal eerst na den oorlog voltooid worden.

PERZIË. De Goeverneur-Generaal van Luristan, SISAM ES SALTANEH heeft den oorlog aan Rusland en Engeland verklaard.

Tusschen Hamadan en Kermandsjah hebben gevechten plaats tusschen Russen en Turken.

VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA. Graaf BERNSTORFF heeft eene nota aan de Amerikaansche Regeering overhandigd, waarin Duitschland toezegt bij den duikbootenoorlog de bepalingen van het internationale recht te zullen handhaven; afwijkingen waren het gevolg geweest van represaillemaatregelen tegen de door Engeland afgekondigde blokkade van de Duitsche kust. Non-combattanten zullen in veiligheid worden gebracht, alvorens een prijsgemaakt schip in den grond geboord zal worden; aan de opvarenden zal niet worden bevolen zich in de reddingsbooten te begeven, tenzij de volstreckte zekerheid bestaat, dat de booten den naastbijzijnden haven zullen kunnen bereiken.

Als gevolg daarvan zal door LANSING eene nieuwe nota aan de oorlogvoerenden worden aangeboden, om te komen tot eene vastlegging van de regelen nopens den duikbootenoorlog, waarbij wordt opgemerkt, dat aan gewapende koopvaardij-schepen van staten, die zich niet aan de voorgestelde regeling zullen willen onderwerpen, de toegang tot Amerikaansche havens zal kunnen worden ontzegd.

Of het Lusitaniageschil hiermede is opgelost, blijkt vooralsnog eene open vraag, Duitschland heeft aan Amerika's eischen niet voldaan en hoewel zelfs de Times opmerkt, dat na zoovele maanden om dit geschil geen oorlog meer zal worden begonnen, kan het evenwel tot aanmerkelijke verscherping der verhoudingen aanleiding geven. Daarentegen zou na eene oplossing van het geschil het blokkadevraagstuk met Engeland weer meer op den voorgrond treden.

President WILSON heeft aan een feestmaal van de Railway Business Association dringend gepleit voor eene politiek, om de weermiddelen der Unie op kracht te brengen; ook in officieele rapporten van het bestuur van Leger en Vloot wordt op de noodzakelijkheid daarvan ernstig aangedrongen, wanneer men erop gesteld is, dat de nota's der Amerikaansche Regeering aan het buitenland eenigen indruk zullen maken.

Kolonel HOUSE, met eene buitengewone zending door WILSON belast, keert na zijn bezoek te Berlijn over Zwitserland, Parijs en Londen naar New-York terug.

De Regeering der Vereenigde Staten heeft eene scherpe nota gezonden aan Engeland, waarin geëischt wordt, dat een einde komt aan het

schenden der brievenmalen. Geklaagd wordt over inbeslagneming, verwijdering, aanhouding en censureeren van postzendingen van en naar Amerika, vooral van artikelen, die als postpakket worden vervoerd in neutrale schepen, die direct van Amerikaansche havens naar neutrale havens varen zonder de bedoeling Engelsche havens aan te doen. Dergelijke schepen werden in volle zee aangehouden en naar de Engelsche wateren opgebracht. Ook gevallen van het aanhouden der post van Noorsche, Zweedsche, Deensche en Nederlandsche schepen worden erin genoemd, o. a. het halen van de geheele post van de „Nieuw-Amsterdam” waarbij zich de brievenzak van de Amerikaansche Regeering voor Nederland bevond, zoodat het mogelijk is, dat zelfs deze officieele zak aan vertraging heeft blootgestaan.

MEXICO. Generaal HUERTA is overleden.

De Amerikaansche Secretaris van Staat LANSING heeft aan CARRANZA een telegram gezonden, waarin hij de onverwijld bestraffing eischt van de rooverbende, die 17 Amerikanen heeft afgemaakt bij Chihuahua.

Generaal VILLA zou door de troepen van CARRANZA zijn gevangen genomen.

JAPAN. Er is een vergeefsche aanslag gepleegd tegen den eersten Minister Graaf OKOEMA.

De conflicten tusschen Japan en China dreigen, waarschijnlijk naar aanleiding van de plannen van JOEAN-SJI-KAI, om den regeeringsvorm in China te veranderen, weer acuut te worden.

CHINA. De Chineesche Regeering heeft voor onbepaalden tijd de verdaging atgekondigd van de invoering van den monarchalen regeeringsvorm, die aanvankelijk in het begin van Februari zou worden uitgeroepen.

De oproerige bewegingen in China breiden zich uit, behalve in Yoennan is ook de toestand in Tsjetsjoean, Kweitsjou, Kwangsi en Kwantoen ernstig; beslissende gevechten tusschen de regeeringstroepen en rebellen worden verwacht aan de rivier de Jangtse.

Tegelijk is ook in Binnen-Mongolië een opstand uitgebroken, opstandelingen hebben Saratsi vermeersterd en naderen Tatoengfoe; men gelooft, dat Mongoolsche en Mandsjoe-leiders deze beweging steunen.

De telegraaf-conferentie van vertegenwoordigers van Rusland, China en Mongolië is geëindigd met eene regeling, waarbij o. a. de telegraaflijn, die door het onafhankelijke Mongolië loopt, in het bezit van de Mongoolsche regeering overgaat.

F.

Overzicht van het Indisch Militair Tijdschrift 1915, No. 11 (November.)

Deze aflevering opent met eene niet onbelangrijke discussie tusschen den Luit. ter Zee te kl. SCHEPP en den Kapt. van den Gen. Staf MUURLING over „de Verdediging van Nederlandsch-Indië” naar aanleiding van het artikel van laatstgenoemden officier over hetzelfde onderwerp in de Juli-aflevering van het I. M. T. De discussie loopt voornamelijk weer over de oude strijdvraag: verdediging in hoofdzaak door de vloot, of in hoofdzaak door de landmacht.

De verschijning van Kapt. M.'s artikel was voor den heer SCH. eene ernstige teleurstelling, omdat hij dacht, dat omtrent de principieele juistheid van de opvattingen der Staatscommissie van 1912/13 geen verschil van meening meer bestond. Wij vragen ons af, hoe het mogelijk is, dat de heer SCH. nog eene dergelijke gedachte kon hebben. Blijkbaar heeft hij al wat over het Rapport der S. C. gezegd en geschreven is, niet met de noodige aandacht gevolgd. Indien wij beweren, dat bij het meerendeel der deskundigen thans weinig verschil van meening meer bestaat omtrent de onjuistheid der opvattingen van de S. C. dan zijn wij vermoedelijk dichter bij de waarheid dan de heer SCHEPP. Zeer terecht merkt dan ook de Kapt. M. op, dat de S. C. Indië uitsluitend ter zee wil verdedigen, en juist over dat woord „uitsluitend” loopt voornamelijk de strijd tusschen voor- en tegenstanders van de voorstellen der S. C.

Het zou ons te ver voeren hier nog meerdere punten uit het debat naar voren te brengen. Slechts zij opgemerkt, dat de toon waarop het gevoerd werd, aangenaam aandoet en dat naar onze meening de verdediging van den Kapt. M. krachtiger is dan de aanval van zijnen tegenstander.

In het volgend artikel worden eenige beschouwingen ten beste gegeven over de Militie-voorstellen, waarvan een overzicht voorkwam in de Augustus-aflevering van het I. M. T. Alhoewel tot dankbaarheid gestemd, is S. over die voorstellen toch allesbehalve voldaan. Zijne beschouwingen zijn ontegenzeggelijk de aandacht ten volle waard.

Kapitein KIËS geeft, in het daarop volgend artikel, „Voorstellen tot algemeene herziening van de positie der militairen beneden den rang van onderluitenant.”

Deze voorstellen beoogen:

10. eene vernieuwing van het uiterlijk van den soldaat;

2°. verbetering van de geldelijke positie van den Europeaan, in hoofdzaak door een soort verzekering voor de toekomst;

3°. een soort vakopleiding van den man om hem beter bruikbaar te maken bij latere terugkeer in de burgermaatschappij;

4°. den Eur. militair af te houden van drank en straatmeiden en hem van zelf te dwingen zich netjes te gedragen.

Luitenant THOMSON zet zijn opstel in de Septemberaflevering over „eene eenvoudige opheldering door een half eskadron brigadecavalerie” voort en behandelt in deze aflevering de verkenning van eene stelling.

Door „ASYMPTOOT” worden enkele beschouwingen en opmerkingen gewijd aan „de werving op Timor”. Zijne opmerkingen betreffende de wijze waarop verbetering zou zijn te brengen in de wervingsresultaten van het zoo zeer gewaardeerde Timoreesche ras verdienen ongetwijfeld de aandacht.

Ten slotte noemen wij nog het opstel van den 1e Luitenant MAURER over „Granaten en de daardoor ontwikkelde gassen”, waarin S. tot de conclusie komt, dat tegen levende doelen en zeer zeker voor de Veldartillerie de dunwandige granaat het meest gewenschte projectiel is, en dat ook voor het zware geschut dunwandige granaten gunstiger zijn dan dikwandige.

V. D. W.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

Algemeen: Munitie-aanvulling voor de artillerie, Int. Rev., Dec.

Amerika (Vereenigde Staten van Noord-): Burgerweer. Van uit de verte bestuurbare auto, M. Woch., No. 214/215. Bewapening aan het Panama-Kanaal. Vergelijking der oorlogsbruikbaarheid van verschillende slagschepen, M. Woch., No. 208/209. Nieuwe duikkruisers. Nieuwe koepelkanonnen. Panama-Kanaal-versperring, M. Woch., No. 219/220. School voor kust-artillerie. Onderzee-telegrafie. Beton in de scheepsbouw. Levering van oorlogsmaterieel, M. Woch., No. 225. Auto-leverantiën, M. Woch., No. 229/230. De nieuwe U-booten. Radio-telegrafie van uit vliegtuigen, M. Woch., No. 237/238.

Argentinië: Militaire vliegschool, M. Woch., No. 214/215.

Australië: Legerauto's, M. Woch., No. 222.

België: Gepantserde auto-afdeeling, M. Woch., No. 223/224.

Brazilië: Dienstplicht, M. Woch., No. 208/209.

Canada: Gepantserde auto-batterij, M. Woch., No. 208/209. Verliezen aan officieren. Munitie-productie, M. Woch., No. 223/224.

Denemarken: Telling van auto's, M. Woch., No. 224.

Duitschland: Spoorwegstatistiek 1913, M. Woch., No. 218. De nieuwste uniformen, Int. Rev., Dec. Nieuwe bepalingen op de militaire voorbereiding van de jeugd, Int. Rev., Jan.

Engeland: Nieuw veldgeschut, M. Woch., No. 208/209. Motorwagens voor aanvoer van krijgsbenodigdheden. Draadlooze telegrafie op draagdieren, M. Woch., No. 218. Nieuwe lichtsignalen bij den troep, M. Woch., No. 222. De nieuwe recruteeringswet. De groote Engelsche officiersverliezen. De nieuwe luchtverzekeringsdienst. Int. Rev., Dec. De nieuwe Zeppelinvernier, M. Woch., No. 232/233. Nieuwe telegrafische verbinding met Rusland, M. Woch., No. 235/236.

Frankrijk: Opmerkingen over den positie-oorlog. Vliegtuiggeschut, M.

Woch, No. 214/215. Wapens en percentage der verwondingen. Radiotelegrafie op auto's. Het neergeschoten luchtschip „Alsace". Spoorwegvervoer in 't begin van den oorlog. Verkenningsvluchten. Mikrofoons tegen Zeppelins. Japansche vliegers in Franschen dienst, M. Woch., No. 218. Voor den oorlog onbruikbare automobielmotoren voor den landbouw. Toestel voor 't opzoeken van granaten in bouwland, M. Woch., No. 222. Het nieuwste reuzenvliegtuig, M. Woch., No. 231. Gevechtssterkte van eene Fransche en eene Engelsche infanterie-divisie. Een licht machinegeweer. Stalen helm, M. Woch., No. 237/238.

Italië: Vliegwezen, M. Woch., No. 218. Generaal CADORNA en zijne maatregelen, Int. Rev., Dec. De artillerie in den Tripolis-veldtocht 1911/12. Schilden, M. Woch., No. 223/224. Leger-auto's voor vleeschtransport, M. Woch., No. 235/236.

Japan: Uitgaven voor de vloot in 1916, M. Woch., No. 232/233.

Nederland: De legerversterking, Int. Rev., Dec.

Oostenrijk-Hongarije: Automobiel-veld-stoomwasscherij, M. Woch., No. 225. Nieuwe vliëgschool, M. Woch., No. 229/230.

Roemenië: Vliegwezen, M. Woch., No. 218.

Rusland: Grondstoffen voor oorlogsmaterieel uit den Oeral, M. Woch., No. 214/215. Badtreinen, M. Woch., No. 208/209. Nederlagen en gebrek aan vliegtuigen. Kruitfabricage, M. Woch., No. 218. Nieuwe afdeelingen bij het beheer der artillerie, M. Woch., No. 225. Pantser-auto's, M. Woch., No. 229/230. Nieuwe spoorbanen. Koperproductie. Japansche munitie, M. Woch., No. 235/236. De vestingen, Int. Rev., Jan.

Servië: Vliegwezen, M. Woch., No. 214/215. Mijnen en torpedo's in de Donau, M. Woch., No. 229/230.

Spanje: Veld-radiotelegrafie, M. Woch., No. 237/238.

Zweden: Draagwijze van de bepakking, M. Woch., To. 235/236.

Zwitserland: Vorming van een vliegerkorps. Motorlastwagens, M. Woch., No. 214/215. Vorming van een vliegerkorps, Int. Rev., Jan.

Ter aankondiging ontvangen.

Engeland en het oorlogsrecht ter zee. Naar het Duitsch van Dr. ERNST SCHULTZE, met een voorrede van Prof. Mr. S. R. STEINMETZ, Hoogleraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam. *Amsterdam-Rotterdam*, 1915. C. L. VAN LANGENHUYSEN.

International Military Digest. A Quarterly Review of the Current Literature of Military Science. 1915. *West Point N. Y.*

Statistisch overzicht der behandelde zieken van het Nederlandsch-Indisch leger over het jaar 1913. (Bewerkt door het Centraal Bureau voor de Statistiek.) 's *Gravenhage*, 1915. GEBR. BELINFANTE.

Hoe worden de moreele eigenschappen in een leger aangekweekt en hoe krijgt men in verband hiermede een goed geoeffenden troep? door J. C. ROELOFSEN, 1ste Luitenant van het 20e Regt. Inf. 2de vermeerderde druk. 's *Gravenhage*, 1916. DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

De dood van EDYTH CAVELL. *Amsterdam*, A. H. KRUYT.